

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**AKTUÁLNÍ PROBLÉMY DOKAZOVÁNÍ
SE ZAMĚŘENÍM NA ZNALECKOU ČINNOST**

**CURRENT PROBLEMS OF EVIDENCE,
FOCUSING ON EXPERT SERVICES**

Konzultant: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Vypracoval: Mgr. Aleš Pokorný

Leden 2010

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Praze dne 10.1.2010

.....
Mgr. Aleš Pokorný

Poděkování

Děkuji tímto svému konzultantovi rigorózní práce, váženému panu JUDr. Rudolfovi Vokounovi, CSc., za udělené odborné rady, hodnotné připomínky a čas věnovaný diskusím nad tématem mé rigorózní práce.

OBSAH

ÚVOD	6
ČÁST 1. DOKAZOVÁNÍ	9
Kapitola I.	
Obecné otázky dokazování	9
1. Význam a úloha dokazování v trestním řízení	9
2. Předmět a rozsah dokazování	10
3. Dokazování v přípravném řízení	18
4. Dokazování v řízení před soudem	19
4. 1. Vztah dokazování v přípravném řízení a řízení před soudem	20
Kapitola II.	
Fáze dokazování	23
1. Vyhledávání důkazů	23
2. Opatřování důkazů	28
2. 1. Provádění a procesní zajištění důkazů	29
3. Prověrka důkazů a volné zhodnocení důkazů	31
Kapitola III.	
Pojem důkazu a jeho přípustnost v trestním řízení	36
ČÁST 2. ZNALECKÝ POSUDEK JAKO DŮKAZ	45
Kapitola IV.	
Znalec	45
1. Osoba znalce	45
2. Přibrání znalce	47
3. Úkol znalce	52

Kapitola V.

Proces znaleckého zkoumání	54
1. Stádium přípravy znaleckého zkoumání	55
2. Zajištění kriminalistických stop	57
3. Vyhledávání ztotožňovaných objektů	60
4. Opatření srovnávacích materiálů	61
5. Obstarání dalších podkladových materiálů	72
6. Seznámení se znalce s trestní věcí a jeho úkolem	73

Kapitola VI.

Stádia vlastního znaleckého zkoumání	77
1. Forma výsledků vzešlých ze znaleckého zkoumání	79

Kapitola VII.

Provedení důkazu znaleckým posudkem	84
1. Prověrka a hodnocení důkazu znaleckým posudkem	86
2. Pozitivní závěr o totožnosti	88
3. Negativní závěr o totožnosti	89
4. Závěr pravděpodobný (hypotetický)	90
5. Pachová identifikace	92
6. Znalečné	100

ZÁVĚR	101
--------------------	------------

RESUME	106
---------------------	------------

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	110
---	------------

ÚVOD

Předkládaná rigorózní práce je zpracována na téma **Aktuální problémy dokazování se zaměřením na znaleckou činnost.**

K volbě tohoto tématu mě přivedla skutečnost, že se v častu při dokazování nejrozličnějších trestných činů setkáváme s případy, kdy je potřeba k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení takových odborných znalostí - např. z oblasti lékařství, techniky, kriminalistiky, účetnictví, aj. - kterých se orgánům činným v trestním řízení z pochopitelných důvodů nedostává, a proto jsou k trestnímu řízení přibírány osoby, jež těmito znalostmi disponují. Jejich úkolem je zejména poskytnout odborné vyjádření nebo znalecký posudek, příp. se od nich vyžaduje konzultace či pomoc při kriminalisticko-technické činnosti (např. při zajišťování stop při ohledání místa činu).

Lze uvést, že bez informací od těchto osob, by v nastíněných případech často nemohlo vůbec dojít k objasnění trestní věci. Znalecké posudky a odborná vyjádření se tak řadí mezi nejčastější a nejvýznamnější důkazní prostředky využitelné v trestním řízení. Jejich význam ještě vzrůstá s ohledem na skutečnost, že tyto jsou využívány zejména při objasňování zvláště závažné trestné činnosti (např. trestné činy proti životu zdraví, hospodářské trestné činy aj.)

Nicméně i ve vztahu k tomuto důkaznímu prostředku platí obecné pravidlo, že mohou být získány pouze zákonným způsobem. Porušení této zásady může způsobit takové vady v řízení, pro něž by v konečném důsledku v závislosti na charakteru pochybení nemohly být získané informace použity pro účely dokazování. Nerespektováním této zásady by tak orgány činné v trestním řízení

mohly přijít o významné důkazní prostředky, bez nichž ani nebudou mnohdy schopni věc náležitě objasnit.

Proto je také cílem této práce stanovení právních limitů, které je nezbytné za současného právního stavu při v procesu tvorby důkazu získaných prostřednictvím znalecké činnosti respektovat a dodržovat, aby nedocházelo k zásahům do lidských práv a svobod nad míru, která je ještě zákonem akceptovatelná, v důsledku čehož by takto získané informace nebylo možno použít pro účely dokazování v trestním řízení. Vedlejším cílem bude poukázat na nejčastěji vyskytující se procesní vady jejich možné důsledky.

Zvolené téma pojmám jako interdisciplinární otázku, k jejímuž zodpovězení bude nutné využít a propojit zejména poznatky trestního práva procesního, práva ústavního a v neposlední řadě i kriminalistické vědy. Zohledněna bude i soudní judikatura zejména s ohledem na právní aspekty procesu znaleckého zkoumání z pohledu základních lidských práv a svobod.

Své závěry budu opírat o metody teoretického bádání. Z dílčích poznatků kriminalistiky, trestního a ústavního práva se pokusím vyvodit zobecněné závěry. Při svých úvahách zejména užívám logické metody jako je analýza, syntéza, dedukce či analogie. V práci vycházím rovněž z metody komparační.

Rigorózní práce je členěna následujícím způsobem:

V první části práce je na úvod učiněno několik teoretických poznámek, jejichž cílem je v základním rozsahu seznámit s teorií trestně-procesní dokazování. Tato část práce vychází z děl předních českých autorů.

Druhá část práce se pak zaměřuje na právní aspekty znaleckého zkoumání, a to včetně přípravné fáze, nejsou opomenuty otázky provádění, prověřování a hodnocení důkazu znaleckým posudkem, ani jeho praktický význam na úseku dokazování v trestním řízení. Na vhodných místech je poté upozorněno na nejčastější vady a jejich důsledky.

Třetí část práce se pak zabývá otázkou přípustnosti důkazu pachovou zkouškou. Tato pasáž byla zařazena zejména z toho důvodu, že jsou výsledky pachové identifikace formulovány ve formě odborného vyjádření, přestože se nejedná o výsledek znaleckého zkoumání, a také protože tělesný pach člověka je individuální a po celý život relativně neměnný, čímž jsou výsledky pachové zkoušky v jistém smyslu srovnatelné např. s výsledky kriminalistické daktyloskopie nebo biologické identifikace. V neposlední řadě také proto, že se jedná o otázku velmi zajímavou a často v naší praxi diskutovanou.

ČÁST 1. DOKAZOVÁNÍ

Kapitola I. Obecné otázky dokazování

1. Význam a úloha dokazování v trestním řízení

Pod pojmem dokazování se pro účely trestního řízení rozumí zákonem¹ upravený postup orgánů činných v trestním řízení za zákonem vymezené součinnosti stran, jehož cílem je poznání skutečností důležitých pro jejich další postup ve věci a v konečné fázi i pro jejich rozhodnutí.

V rámci tohoto postupu jde především o vyhledání skutečností důležitých pro trestní řízení, opatření důkazů o nich a dále provedení, procesní zajištění, prověření a v konečné fázi zhodnocení těchto důkazů.

Význam dokazování spočívá zejména v tom, že výlučně prostřednictvím tohoto postupu mohou orgány činné v trestním řízení poznat skutek, o němž jsou povinny rozhodnout, přestože se ten stal v minulosti a tyto orgány ho samy osobně nepozorovaly, ani se ho neúčastnily. Také to odlišuje dokazování v trestním procesu od procesů jiných.

¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

V rámci dokazování se tedy orgány činné v trestním řízení seznamují se skutkem, o kterém se vede řízení, pouze nepřímo, a to tak, že se v průběhu dokazování na základě opatřených a provedených důkazů a jiných rozhodných skutečností a podkladů snaží o zpětné objasnění daného skutku.

Výsledek dokazování je tak závislý na úplnosti, přesnosti, pravdivosti a věrohodnosti opatřených a provedených důkazů. Od kvality dokazování se pak odvíjí i výsledek celého trestního řízení i dosažení jeho účelu.

Cílem dokazování je tedy zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí (zásada materiální pravdy).²

Hlavním úkolem trestní řízení je tedy zjistit, zda se stal skutek, zda je trestným činem a kdo je jeho pachatelem. K tomuto zjištění slouží v trestním řízení právě postup označovaný jako dokazování. Dokazování je trestním řádem upraveno zejména v hlavě V.

2. Předmět a rozsah dokazování

Základní otázkou ve vztahu k předmětu a rozsahu dokazování je stanovení toho, co a v jakém rozsahu má být tímto postupem zjištěno. Obecně lze uvést, že předmětem dokazování jsou veškeré důležité okolnosti případu. Přesněji vyjádřeno dokazováním se získávají poznatky o těchto okolnostech.³

² Srv. § 2 odst. 5 trestní řád.

³ Srov. Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 70.

Předmětem dokazování je tedy poznání všech okolností, jenž jsou důležité pro rozhodnutí, popř. jiný postup v trestní věci.

Podle Storcha⁴ by měly být předmětem dokazování pouze okolnosti relevantní. **Jinak vyjádřeno není účelné a potřebné v rámci trestního řízení dokazovat okolnosti nedůležité pro rozhodnutí.**

Logicky se tedy nabízí otázka, jaké okolnosti lze považovat za právně relevantní pro účely dokazování v trestním řízení. Dle D. Císařové⁵ jsou to ty okolnosti, ve kterých docházejí splnění obecné i zvláštní podmínky stanovené pro konkrétní případ právem hmotným. Dále sem patří i okolnosti procesní, které jsou podmínkou rozhodnutí, a další opatření procesního rázu. Citovaná autorka své úvahy souhrnně formuluje tak, že

„nejen pro trestní řízení, ale dokonce pro všechna řízení (občanské soudní, správní, atd.), bez zřetele na to, zda jsou ovládána zásadou vyhledávací nebo projednací, platí, že dokazovat se mají jen skutečnosti závažné.“⁶

Storch označuje za relevantní ty okolnosti, na kterých přímo či nepřímo závisí rozhodnutí.

Dokazováním nedůležitých okolností by docházelo ke zbytečnému zatěžování a prodlužování trestního řízení.⁷

⁴ Storch, F.: Řízení trestní rakouské, II. díl, Praha: J. Otto, 1897, s. 66.

⁵ Srov. Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 71.

⁶ Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 88 – 89.

⁷ Srov. **NS ČR - 3 Tz 62/1991**: Jestliže je již zřejmé, jak je nutno ve věci rozhodnout, **nelze provádět další důkazy**, byť by měly vztah k projednávané věci, neboť by se zbytečně oddalovalo její včasné rozhodnutí.

Předmět a rozsah dokazování je příkladmo za pomoci pozitivního vymezení uveden v ustanovení § 89 odst. 1 trestního řádu:

„V trestním stíhání je v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména:

a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin,

Dokazování se týká pouze skutku (popř. skutků), který je popsán v usnesení o zahájení trestního stíhání.⁸ Předmětem dokazování jsou předně znaky skutkové podstaty trestného činu, dále se dokazuje i to, zda jde o pokračování v trestném činu, o přípravu, pokus nebo účastenství, a v neposlední řadě i to, zda nenastala okolnost vylučující trestnost, popř. okolnost vyvolávající zánik trestnosti.⁹

b) zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek,

Cílem dokazování je „spolehlivě“ zjistit (rozsah míry spolehlivosti zjištění závisí na stádiu trestního řízení), že určitá osoba spáchala trestný čin. Dojde-li ke zjištění této osoby, musí být dále dokazováno i to, z jakých pohnutek tato osoba trestný čin spáchala, neboť jde o jednu z důležitých otázek pro správné právní posouzení skutku.

Nicméně dokazování a vůbec i poznávání takovýchto okolností (nejenom pohnutky, ale i celé otázky zavinění) je v praxi velice problematické. Pro bližší nastínění těchto úskalí si dovoluji využít některých úvah D. Císařové publikovaných v článku nazvaném Předmět dokazování.¹⁰ Císařová zde uvádí:

„V řízení trestním je třeba zjistit vždy zavinění, trestní právo žádné domněnky, ani skutkové ani jiné, pro zjišťování zavinění nedovoluje. Kromě zavinění je však mnohdy třeba zjišťovat i pohnutku a účel, jak jsme výše uvedli. Situace je poměrně

⁸ Srov. § 160 odst. 1 trestního řádu.

⁹ Srov. Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. Díl I (§ 1 - § 179h). Praha: C. H. Beck, 5. vydání, 2005, s. 703 – 705.

¹⁰ Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 73 – 74.

složitá. Zavinění je možno dovést pouze z vnějších projevů obviněného, je tedy třeba usuzovat na fakta interna na základě fakt externích. Nejsložitější situace bývá při dokazování zavinění úmyslného. Tady bývá často ve složitějších případech jediným vodítkem výpověď obviněného o jeho vztahu ke skutkovému ději, který způsobil a teprve v souvislosti s tímto dějem můžeme usuzovat, zda jde o zavinění úmyslné nebo nedbalostní, protože málokdy se setkáme s případy, že by se obviněný někomu se svým úmyslem svěřil. Ještě složitější je situace při stanovení pohnutek nebo účelu.“

Z úvah prof. Císařové lze dovést dva závěry:

1. Pokud se v rámci dokazování bezpečně a spolehlivě neprokáže zavinění úmyslné, nelze automaticky dovozovat, že jde o zavinění nedbalostní, neboť to má opět svá vlastní specifika a kritéria – Císařová toto demonstruje v citovaném článku na případu dopravních nehod¹¹

2. Prokazování pohnutek nelze vystavět na byt' logických, tak stále domnělých, myšlenkových konstrukcí zohledňujících trestní minulost, spáchání podobného deliktu, sociální původ apod. – Císařová toto demonstruje na některých případech podle tehdejší právní úpravy.¹²

Touto problematikou se zabývá i četná judikatura. Za všechny lze pro demonstraci uvést např.: NS ČSR - 6 To 20/89: *„Pro prokazování zavinění u trestného činu vraždy podle § 219 tr. zák. platí obecná směrnice daná ustanovením § 2 odst. 5, 6. Zjišťování zavinění je obtížnější a náročnější již proto, že předmětem dokazování*

¹¹ Blíže Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 74.

¹² Blíže Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967, s. 74 – 75.

je psychický vztah pachatele k následku jeho jednání, který lze zpravidla dokazovat jen nepřímou z okolností, z nichž je možno usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení zájmu chráněného zákonem. U trestného činu vraždy musí být následek zaviněn úmyslně. Závěr o vražedném úmyslu lze učinit z objektivních okolností, např. z povahy činu, způsobu jeho provedení nebo ze zjištění subjektivní povahy např. pohnutky činu. Zavinění je výslednicí (mimo jiné) i osobních vlastností pachatele, a lze proto také z nich na formu zavinění usuzovat.“

c) *podstatné okolnosti, mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu* (dříve nebezpečnost činu). Novelizace tak navazuje na přijetí nového trestního zákona.¹³

Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.

Půjde tedy o poznání okolností, ze kterých lze na výše uvedená kritéria závažnosti usuzovat.

d) *podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele,*

Osobní poměry pachatele mají význam pro navrhování i ukládání trestu nebo ochranného opatření.¹⁴ Jde zejména o zjišťování poznatků o dosavadním způsobu života – např. závislost na drogách, trestní minulost, možnostech nápravy pachatele; postoji pachatel ke spáchanému činu – např. snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu

¹³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁴ Novotný, F., Růžička, M., a kol.: Trestní kodexy, Praha, s. 738, dále srov. § 30 zák. 40/2009 Sb.

apod. Jde tedy o poznání skutečností stojících mimo znaky skutkové podstaty.

e) podstatné okolnosti, umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem,

Následek je nezbytným předpokladem vzniku odpovědnosti pachatele. Je významným znakem skutkové podstaty a je určující pro odlišení jednotlivých trestných činů. Prokazují se nejenom okolnosti týkající se způsobu jeho vzniku, ale i rozsahu – to je např. významná otázka při posuzování trestných činů proti životu a zdraví.

Zjištění výše škody je pro právní kvalifikaci významné u těch trestných činů, kdy je výše škody zákonným znakem skutkové podstaty. Dále svou roli sehrává v souvislosti s rozhodováním o náhradě škody, a svůj význam má i pro uplatnění odklonů v trestním řízení.¹⁵

f) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.

Tyto okolnosti mohou mít vliv především na stanovení míry zavinění obviněného a posouzení závažnosti činu. Může jít např. o skutečnost, že byt nebyl uzamčen, nebo naopak že při vloupání do bytu musel pachatel překonat obzvlášť složitou překážku aj. V tomto smyslu lze říci, že poznání těchto okolností má svůj význam i na úseku předcházení trestné činnosti.

Přestože úprava trestního řádu neobsahuje ustanovení obdobné § 121 občanského soudního řádu¹⁶ či § 50 správního řádu,¹⁷

¹⁵ Srov. Novotný, F., Růžička, M., a kol.: Trestní kodexy, Praha, s. 738.

¹⁶ Zákon č. 93/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění.

jež vymezují předmět dokazování negativně, tj. zakotvují jaké okolnosti a skutečnosti nemusí být v rámci dokazování prokazovány, lze tato pravidla uplatnit i v rámci trestního řízení.

V souladu s těmito obecnými pravidly dokazování, není ani v trestním řízení dokazovat např.:

- skutečnosti obecně známé (tzv. notoriety)
- skutečnosti, o kterých nejsou pochybnosti
- skutečnosti známé orgánům činným v trestním řízení z úřední činnosti
- text právních norem České republiky¹⁸
- právní poznatky

Této problematice se věnuje podrobněji odborná literatura.¹⁹

I když ustanovení § 89 odst. 1 užívá pojmu „v trestním stíhání“ neznamená to nikterak, že by bylo možné dokazování provádět pouze

¹⁷ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.

¹⁸ Týká se skutečně pouze právních norem České republiky. K tomu srov. **Nejvyšší státní zastupitelství - SL 730/2000 (č. 34/2000 Sb. v. s. NSZ)**

I. Tvoří-li cizozemská hmotněprávní právní úprava základ pro vyvození trestní odpovědnosti vůči konkrétní osobě, bude třeba provádět důkaz touto cizozemskou právní úpravou vždy.

II. Cizozemskou procesní právní úpravu bude třeba dokazovat výjimečně jen tam, kde posouzení správnosti provedení důkazu či opatření důkazního prostředku podle cizozemského procesního předpisu bude mít zásadní význam pro rozhodnutí ve věci samé. Prováděl-li dožádaný cizozemský orgán důkazy či opatroval důkazní prostředky, např. výslech svědka, na základě žádosti o právní pomoc podané orgány ČR v souladu s příslušnou mezinárodní smlouvou, není nutno v přípravném řízení trestním dokazovat cizí procesní právní úpravu, neboť tento postup zaručuje, že dožádaný úkon byl proveden v souladu s právem dožádaného státu.

III. Vyvstane-li potřeba prokazovat cizí právní úpravu, je třeba při získávání informací o ní přednostně postupovat podle Evropské úmluvy o poskytování informací o cizím právu publikované pod č. 221/1998 Sb.

¹⁹ Např. Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, Praha 1967, s. 75 – 79; Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. Díl I (§ 1 - § 179h). Praha: C. H. Beck, 5. vydání, 2005, s. 703; Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 703 – 704; Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 78 – 80).

po sdělení obvinění konkrétní osobě, o čemž svědčí např. i postupy dle § 158 odst. 3 písm. i, § 158a, § 160 odst. 4 a § 179b odst. 1. Tyto postupy lze však označit za odůvodněné výjimky z obecného pravidla, že by dokazování mělo být zpravidla prováděno až po zahájení trestního stíhání, a to z toho důvodu, aby osoba obviněná mohla aktivně uplatnit své právo obhajoby, přičemž těžištěm dokazování by pak mělo být až řízení před soudem.²⁰

Dokazování se tedy provádí ve všech stádiích trestního řízení. V každém stádiu má dokazování určité zvláštnosti zohledňující jeho účel. Pro jednotlivá stadia se bude rozsah dokazování rovněž lišit, neboť v duchu zásady materiální pravdy zjišťují orgány činné v trestním řízení skutkový stav věci do rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.²¹ Jinak vyjádřeno okruh okolností, jež bude nutno dokazovat v konkrétním případě, je v každé trestní věci závislý na reálných podmínkách a okolnostech daného případu, na jeho povaze a rozsahu a na právě probíhajícím stadiu trestního řízení (stíhání).²²

²⁰ Blíže Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. Díl I (§ 1 - § 179h). Praha: C. H. Beck, 5. vydání, 2005, s. 698 a 699 – 700.

²¹ Srov. např. **NS SSR - 4 Tz 105/1976 (č. 28/1977 Sb. rozh. tr.):**

Státní zástupce může **zastavit trestní stíhání** podle § 172 odst. 1 písm. a) jen tehdy, pokud je **nepochybné, že se nestal skutek, pro který se vede trestní stíhání.**

Nestačí tedy, že o existenci skutku je pochybnost vyplývající z toho, že v provedených důkazech jsou rozpory, které není možné odstranit provedením dalších důkazů, a zjištění, které z navzájem si odporujících důkazů jsou pravdivé, závisí jen na jejich zhodnocení soudem po jejich provedení v hlavním líčení podle zásad bezprostřednosti a ústnosti. V takovém případě není státní zástupce oprávněn zastavit trestní stíhání, ale prokurátor je povinen podat obžalobu
Nebo

Rozhodnutí NS, sv. 11 - T 283 (NS ČR – 5 Tz 214/2001 ze dne 19. 9. 2001)

Rozhodnutí o vrácení vydané nebo odňaté věci podle § 80 odst. 1 může být učiněno i před pravomocným rozhodnutím ve věci samé, ale musí být splněny všechny zákonné podmínky uvedené v citovaném ustanovení, tj., že takové věci už není k dalšímu řízení třeba a současně nepřichází v úvahu její propadnutí nebo zabránění.

Stejně jako pro jiná rozhodnutí podle trestního řádu i pro rozhodnutí o vrácení doličné věci platí, že skutkový stav věci musí být zjištěn bez důvodných pochybností a v rozsahu, který je nezbytný pro toto rozhodnutí (§ 2 odst. 5), přičemž provedené důkazy musí být hodnoceny v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6).

²² Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 80.

Tak např. míra jistoty spáchání trestného činu obviněným musí být v okamžiku podání obžaloby vyšší, než byla při zahájení trestního stíhání, avšak ještě není zapotřebí takové míry jistoty, která je potřebná pro vynesení odsuzujícího rozsudku.²³

Vymezení rozsahu dokazování demonstrativním výčtem uvedeným v § 89 odst. 1 tedy neznamená závazné stanovení stejného rozsahu dokazování pro všechna stadia trestního řízení a je vždy třeba vycházet ze smyslu určitého stádia trestního řízení. V přípravném řízení je nezbytně třeba dokazovat ty okolnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí o dalším průběhu řízení, tj. pro rozhodnutí o tom, zda bude podána obžaloba nebo zda bude věc v přípravném řízení rozhodnuta jinak.²⁴

3. Dokazování v přípravném řízení

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. bylo zavedeno zkrácené přípravné řízení, v rámci něž se žádné dokazování neprovádí, v tomto řízení se důkazy pouze opatřují. Stejnou novelou byla oslabena role dokazování v přípravném řízení, neboť zde bylo dokazování zúženo pouze na objasňování základních skutkových okolností, bez kterých by nebylo možné o věci v hlavním líčení rozhodnout a v řízení před soudem by provedení takovýchto okolností bylo spojeno s výraznými obtížemi nebo by to bylo zřejmě na úkor rychlosti řízení.²⁵ Ve stádiu před zahájením trestního řízení, jak již bylo uvedeno výše, lze jako důkazy provádět pouze nedokladné

²³ Srov. **Rozhodnutí NS, sv. 11 - T 293 (NS ČR – 5 Tz 174/2001 ze dne 5. 9. 2001)**

²⁴ Císařová, D.: Novelizace a rekonstrukce trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení (historická úvaha), Trestní právo 2001, č. 4, s. 7.

²⁵ Srov. § 188 odst. 1 písm. e) trestního řádu.

a neopakovatelné úkony. Pokud je tímto úkonem rekognice nebo výslech svědka, je nutné dodržet pravidla stanovená pro tento postup ustavením § 158a, tj. úkon se provádí za přítomnosti soudce, který odpovídá za zákonnost tohoto úkonu. Před zahájením trestního stíhání policejní orgán také vyslechne jako svědka tyto osoby:²⁶

- Výslech osoby mladší 15 let
- Výslech osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti
- Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak
- Policejní orgán svědky vyslechne také v případě, že je pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování.

Po zahájení trestního stíhání je dokazování omezeno na provádění výslechů svědků za podmínek § 164 odst. 1 trestního řádu, tj. jde-li o neodkladný a neopakovatelný úkon a dále o osoby uvedené výše.

4. Dokazování v řízení před soudem

Zde je okruh dokazovaných skutečností limitován obžalobou. Postup při dokazování v průběhu hlavního líčení je vymezen ustanovením § 215 trestního řádu. Dokazování v hlavním líčení lze označit za nejvýznamnější stádium řízení ve vztahu k dokazování, neboť teprve zde se rozhoduje o hlavní otázce řízení, tj. o vině a trestu obžalovaného. Dokazování v hlavním líčení probíhá za aktivní

²⁶ § 158 odst. 8 trestního řádu.

součinnosti stran (zásada kontradiktornosti²⁷), tak aby soud získal základ pro pravdivá skutková zjištění o tom, zda trestný čin spáchal obžalovaný, tj. dokazování je vedeno jako spor stran.

4. 1. Vztah dokazování v přípravném řízení a řízení před soudem

Řešení tohoto vztahu je věcí koncepce přípravného řízení a určení jeho vztahu k hlavnímu líčení. V zásadě teorie rozlišuje dvě základní koncepce, a to angloamerickou a kontinentální, které lze při jistém zjednodušení charakterizovat následovně:

Angloamerická (kontradiktorní) koncepce upřednostňuje přenechat dokazování stranám trestního řízení. Ty pak samy předkládají důkazy a soud funguje hlavně jako rozhodčí orgán dohlížející nad zákonností a přípustností důkazů, přičemž soudu není odepřeno, aby sám kladl otázky, nebo nařizoval provedení důkazů.

Kontinentální (inkviziční) koncepce považuje přípravné řízení za jakousi „generálku“ hlavního líčení, jejímž účelem je úplné objasnění věci. Důkazy provedené v přípravném líčení se tak v hlavním líčení pouze opakují.

²⁷ Projevem této zásady je rozdělení úkolů dokazování mezi jednotlivé subjekty řízení, zejména státního zástupce a obžalovaného. Dokazovat v kontradiktorním řízení znamená tedy dokazovat a dokázat znamená přesvědčit (Štajgr, F. Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Praha: Knihovna Sborníků věd právních a státních, 1931, s. 5). Důkaz tedy přesvědčuje o pravdivosti teze, přičemž síla a závaznost důkazu je zakotvena v logické vazbě mezi argumenty a dokazovanou tezí. Při dokazování nejde jen o to, aby byly argumenty objektivně platné, ale předně o to, aby soud i strany nabyly přesvědčení o váze těchto argumentů, což se musí nutně projevit i v odůvodnění rozsudku soudu. (srov. Weinberger, O. Základy právní logiky. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 214-221).

Obě koncepce mají ve své čisté podobě řadu nedostatků. Proto lze současné úpravy označit spíše za jakýsi smíšený model.

Právě rozsah a vztah dokazování provedeného v přípravném řízení a v hlavním líčení byl u nás předmětem zásadním změn v trestním řízení provedených zákonem č. 265/2001. Přestože předchozí úprava umožňovala provádění důkazů až v řízení před soudem, soudní praxe preferovala provedení veškerých důkazů již v přípravném řízení, což vedlo ke zbytečnému opakování úkonů. Ne zcela byl respektován smysl a vztah přípravného řízení a hlavního líčení ve stanovení rozsahu dokazování. České trestní řízení vycházelo tedy převážně z kontinentální úpravy. Současná úprava však již postupně inklinuje ke koncepci kontradiktorní,²⁸ o čemž kromě změn zavedených zákonem č. 265/2001 Sb., svědčí i navrhovaná úprava průběhu hlavního líčení ve věcném záměru nového trestního řádu. Dle mého lze na tento vývoj nahlížet velmi pozitivně, neboť dokazování za aktivní součinnosti stran při zachování zásady rovnosti umožňuje úplné a nestranné objasnění věci, a to jak z pohledu obžaloby, tak obhajoby.

Dle platné úpravy by tak v přípravném řízení nyní měly být zejména vyhledány a shromážděny informace o pramenech (zdrojích) důkazů a vlastní dokazování by mělo probíhat až v řízení po podání obžaloby (popř. návrhu na potrestání), tj. v řízení před soudem. Nicméně je třeba zohlednit skutečnost, že některé důkazy již v řízení před soudem provést nelze (provedení některých úkonů nelze odložit, nelze je opakovat, hrozí ztráta jejich důkazní hodnoty, atd.), a proto

²⁸ Srov. Šámal, P.: Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu České republiky, in. Teoretické a praktické problémy dokazovania – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc, k 80. Narodeninám. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou, konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, str. 227 a násl.

zákonná úprava umožňuje v přípravném řízení provedení neodkladných, neopakovatelných, jakož i další úkonů nezbytných pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby nebo návrhu na potrestání či jiný postup v trestní věci.²⁹

Účelem přípravného řízení je proto důkazy vyhledat, označit, opatřit je v dostačující formě a jen v nezbytně nutném rozsahu. Přípravné řízení má proto poskytnout především dostatek informací potřebných pro projednání věci před soudem a nesoustřeďuje se již na jejich procesní zafixování.

²⁹ Srov. Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J.: Přípravné řízení trestní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2. podstatně přepracované vydání, s. 792 – 793.

Kapitola II.

Fáze dokazování

Jak již bylo uvedeno v rámci postupu při dokazování lze rozlišovat následující fáze:

1. vyhledávání důkazů
2. opatřování důkazů
3. provádění a procesní zajištění důkazů
4. prověření a volné zhodnocení důkazů

Tyto fáze nelze od sebe striktně odlišovat, neboť se vzájemně prolínají. Lze se s nimi setkat ve všech stádiích trestního řízení.³⁰

1. Vyhledávání důkazů

Podstatou této fáze je cílevědomá činnost orgánů činných v trestním řízení, popř. jiných subjektů, zaměřená na získání poznatků o potenciaálních pramenech důkazů, popř. prověření informací o tom, zda určité relevantní důkazy pro účely trestního řízení skutečně existují.

S vyhledáváním důkazů se setkáváme předně ve fázi přípravného řízení, a to jak v rámci prověřování, tak i po zahájení trestního stíhání. V menším rozsahu se důkazy vyhledávají i v řízení před soudem. K vyhledávání důkazů rovněž často dochází i před

³⁰ Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 400.

zahájením trestního řízení v souvislosti s odhalováním, objasňováním, a předcházením trestné činnosti, a to v rámci operativně pátrací činnosti policie. Nutno však upozornit že výsledkům vzešlých z operativně pátrací činnosti se obecně, pokud nebyly procesním způsobem provedeny a zajištěny, nepřiznává důkazní hodnota pro účely dokazování v trestním řízení. Nicméně v praxi mohou představovat významné indicie pro další směřování vyhledávání budoucích důkazů.

Orgány činné v trestním řízení získávají informace o existenci potenciačních důkazů např. z trestních oznámení, návrhů stran, z vlastní činnosti, ze záznamů o zahájení úkonů trestního řízení aj.

V této fázi dokazování se vedle ostatních zásad trestního řízení projevuje zejména zásada vyhledávací. Tato zásada je zakotvena v § 2 odst. 5 trestního řádu. Je konkretizací zásady oficiality na úseku dokazování a jejím projevem je stanovení povinnosti orgánům činným v trestním řízení i bez návrhu stran objasňovat okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níže se řízení vede. Zde někdy mohou, zejména se strany laické veřejnosti, vyvstat určité pochybnosti o tom, zda se orgány činné v trestním řízení spíše nepřiklánějí při vyhledávání důkazů více ke straně obžaloby, tj. že vyhledávají spíše důkazy usvědčující nežli ospravedlňující. Takovéto pochybnosti je však dle mého názoru třeba považovat za mylné, neboť zájmem státu není stíhat trestné činy „za každou cenu“. Naopak v duchu zásady rychlosti a procesní ekonomie je zájem i na zjištění skutečností hovořících ve prospěch obviněného a to z důvodu předejití zbytečnému soudnímu řízení.

V souvislosti s vyhledáváním důkazů je třeba dále upozornit na ustanovení § 2 odst. 5 a ustanovení § § 89 odst. 2 trestního řádu,

kteřá zakotvují oprávnění každé ze stran důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Nicméně to nikterak neznámé, že by orgán činný v trestním řízení musel akceptovat důkaz vyhledaný, předložený nebo navržený některou ze stran. Avšak rozhodnutí o tom, že se odmítá provedení takového důkazu, musí být opřeno výlučně o jiné důvody, jež nespočívají jen v tom, kdo důkaz vyhledal nebo vyžádal. Neprovedení důkazu by tak např. mohlo být odůvodněno tím, že jde o důkaz, který nemá vztah k projednávané věci aj.

V trestním řízení, včetně přípravného řízení, jsou tedy vedle orgánů činných v trestním řízení oprávněny vyhledávat důkazy i jiné subjekty, zejména strana obhajoby a přiměřeně např. i zmocněnci poškozeného nebo zúčastněné osoby.³¹ S touto koncepcí, která odpovídá zásadě kontradiktornosti, lze pouze souhlasit z důvodů v práci již uvedených výše.

V této souvislosti považuji za vhodné upozornit na možnost advokáta (obhájce) vyhledávat a navrhnout důkazy v trestním řízení, včetně potencionálních svědků, neboť se jedná o poměrně komplikovanou otázku, o čemž svědčí i to, že se touto otázkou zabývá jak výkladové stanovisko státního zastupitelství, tak judikatura, rovněž i teorie a v neposlední řadě i Česká advokátní komora.³² Předmětem

³¹ srov. výkl. stan. č. 9/2004 Sb. v. s. NSZ.

³² Blíže výkl. stan. č. 9/2004 Sb. v. s. NSZ, dále Krajský soud v Českých Budějovicích - 4 To 475/1994 (č. 3/1996 Sb. rozh. tr.), dále např.: Růžička, M.: Postup obhájce podle § 89 odst. 2 věty druhé tr. ř., Právní rádce 2005, č. 8, s. 48, Mandák, V.: K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazy v trestním řízení. Trestněprávní revue, 2005, č. 2, s. 56., a v neposlední řadě usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy v trestním řízení.

komplikací zde byla možná obava z případného obvinění advokáta z ovlivňování svědků.

Z citovaných pramenů vyplývá, že advokát (obhájce) je osobou, která může potencionální svědky nejen vyhledávat, ale zároveň je oprávněn ověřit předpokládaný výsledek svědecké výpovědi. To se netýká pouze tzv. osobních důkazů, ale i důkazů věcných, listinných, apod.

Advokát tedy nepochybně může potenciálního svědka vhodnou formou požádat o sdělení informací, které jsou mu o věci známy. S tímto závěrem lze jistě souhlasit, neboť obhajoba může navrhnout důkazy svědčící v její prospěch a jak jinak zjistit, zda by vyhledaný svědek svědčil ve prospěch obhajoby?

Pro úplnost si dovolím citovat vybrané pasáže z již citovaného usnesení České advokátní Komory: „Dožádané osobě advokát vždy předem sdělí, v jakém procesním postavení informaci od ní požaduje a poučí ji, že žádá jen informace pravdivé bez ohledu na to, či zájmy jako advokát v trestním řízení zastupuje, a že podle okolností na jejich podkladě může navrhnout provedení příslušného důkazu. (čl. 4). Uskuteční-li se osobní setkání advokáta s dožádanou osobou, uváží advokát, zda mu bude s jejím souhlasem přítomna další osoba, zejména jiný advokát nebo zaměstnanec advokáta. V průběhu rozhovoru dbá advokát na to, aby nedošlo k ovlivňování dožádané osoby ve prospěch procesních zájmů zastoupeného. O rozhovoru pořídí advokát záznam pro clientský spis opatřený svým vlastním podpisem, podpisem dožádané osoby, pokud podpis neodmítne, a případně podpisem další osoby, která byla rozhovoru přítomna. Se souhlasem dožádané osoby může advokát pořídít o rozhovoru též zvukový či obrazový záznam, jehož obsah převede do písemné formy

a založí do klientského spisu. (čl. 6). Na základě skutečností zjištěných od dožádané osoby advokát podle svého uvážení navrhne příslušnému orgánu činnému v trestním řízení provedení v úvahu přicházejícího důkazu. (čl.7).

Se zásadou vyhledávací souvisí i problematika tzv. nesporných skutečností, o kterých byla v práci zmínka v souvislosti s negativním vymezením předmětu dokazování. Pod pojmem nesporné skutečnosti se rozumí takové skutečnosti, na jejichž pravdivosti se procesní strany shodly a v důsledku toho je není třeba v řízení dokazovat. Nicméně trestní řád obecně tyto skutečnosti nezná.

Výjimku představuje v rámci tzv. zjednodušeného řízení postup dle ustanovení § 314b odst. 2 trestního řádu: *byl-li soudu s doručením návrhu na potrestání předán zadržovaný podezřelý, soudce jej vyslechne mj. k tomu, které skutečnosti považuje za nesporné a zda souhlasí, aby takové skutečnosti nebyly v hlavním líčení dokazovány.* Při hlavním líčení ve zjednodušeném řízení může samosoudce dále podle § 314d odst. 2 trestního řádu rozhodnout o upuštění od dokazování těch skutečností, které státní zástupce a obviněný označili za nesporné a s ohledem na ostatní zjištěné skutečnosti není závažného důvodu o těchto prohlášeních pochybovat.

Jde o typický projev zásady projednací podobně jako v civilním řízení, tj. podle občanského soudního řádu.

2. Opatřování důkazů

Pod pojmem opatřování důkazů se rozumí získání důkazů orgánem činným v trestním řízení pro účely dalšího dokazování v trestní věci.³³ K opatřování důkazů dochází nejčastěji za pomoci zajišťovacích prostředků, tzn. potencionální svědka orgán činný v trestním řízení předvolá, popř. předvede, listiny a věcné důkazy vyžaduje na základě výzev, popř. lze rozhodnout o jejich odnětí, apod. Problematika zajišťovacích prostředků je upravena v hlavě IV. trestního řádu. v některých případech však může dojít k opatření důkazů i bez použití těchto prostředků - tj. dobrovolně – např. se sám přihlásí svědek.

Dle Štěpána³⁴ je třeba opatřování důkazů striktně odlišovat od vyhledávání důkazů. S tímto tvrzením lze obecně souhlasit, neboť tyto fáze dokazování sledují jiný účel. Navíc vyhledání důkazů fázi opatřování předchází, nicméně v praxi se lze setkat i s případy, kdy se tyto fáze skutečně navzájem prolínají a probíhají současně – např. provedení domovní či osobní prohlídky. A zde již je toto striktní odlišení velmi komplikované. Tyto úkony totiž v praxi slouží nejen k opatření, ale právě i k vyhledání dalších důkazů.

S ohledem na pozdější využitelnost důkazů v trestním řízení je třeba dále upozornit na to, že jak při vyhledávání, tak opatřování, ale i v dalších fázích dokazování, musí být dodrženy limity stanovené zákonem na realizované postupy. O této problematice a zejména důsledcích porušení zásady zákonnosti v procesu dokazování však bude pojednáno dále.

³³ Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 402.

³⁴ Štěpán, J.: Provádění důkazů. Stát a právo 1967, č. 13, s. 133.

2. 1. Provádění a procesní zajištění důkazů

Podstatou této fáze je, že orgán činný v trestním řízení zákonem stanoveným způsobem vytěžuje z vyhledaných a opatřených pramenů důkazů informace relevantní pro poznání důležitých okolností případu a tyto následně zachycuje v příslušném protokolu.³⁵ Zjednodušeně vyjádřeno prováděním důkazu svědecké výpovědi se rozumí výslech svědka, provedením věcného důkazu se míní ohledání, důkaz listinou pak přečtením listiny apod. Procesním zajištěním uvedených důkazů se pak provádí sepsáním protokolu o výslechu svědka, o ohledání, atd.

Právě procesní zajištění důkazu, tj. sepsání příslušného protokolu o provedení důkazu, představuje základní předpoklad pro to, aby získaný důkaz mohl být použit i v pozdějších stádiích trestního řízení a nebyla tak oslabena jeho důkazní hodnota anebo nedošlo k její ztrátě.³⁶ Jinými slovy nesepsání protokolu či nedodržení jeho zákonných náležitostí může způsobit vážné, popř. i neodstranitelné procesní vady, jejichž důsledkem může být nepoužitelnost získaných informací jako důkazů v trestním řízení.

Tak např. při spáchání krádeže ve skladu pachatelé odlévali líh z velké láhve v jedné místnosti skladu. Na hrdle láhve byla zjištěna a pomocí daktyloskopické fólie zajištěna stopa – otisk prstu. Později byla na základě uvedené stopy identifikována jedna z podezřelých osob. Objevená a zajištěná stopa však nebyla řádně procesně zpracována. V průběhu soudního projednávání vznikly pochybnosti, zda stopa byla zajištěna právě na místě krádeže a ne z nějakého jiného

³⁵ srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 402.

³⁶ srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 402.

předmětu patřícímu obžalovanému. Za takových podmínek i technicky bezvadně provedená identifikace nedokazovala vztah ztotožněné osoby k vyšetřované události a pochopitelně tak nemohla být použita jako důkaz o jeho vině. V tomto případě se jednalo o chybu v technické dokumentaci, jež je součástí protokolu.

Z procesního hlediska lze tedy protokol považovat za jeden z nejdůležitějších důkazních prostředků, který zároveň často slouží k prověrcce získaných důkazů. Zároveň může být podkladem pro provedení dalších důkazních prostředků - např. rekonstrukci, prověrku výpovědi na místě aj. Po přečtení protokolu by měl každý získat představu o tom, co bylo předmětem úkonu a jak při něm bylo postupováno. Štěpán³⁷ *souvislosti s otázkou procesního zachycení vyslovuje požadavek, aby z protokolu o provedení důkazu bylo zřejmé vše, co může mít význam pro budoucí rozhodnutí ve věci, popř. pro přezkoumání správnosti tohoto rozhodnutí.*

Obecné náležitosti protokolu upravuje ustanovení § 55 a násl. trestního řádu.

Z toho, což již bylo v práci uvedeno ve vztahu k zásadě kontradiktornosti, vyplývá, že by k provádění důkazů mělo docházet zejména až v hlavním líčení, popř. veřejném zasedání. Není však zcela vyloučeno provádět důkazy při dodržení všech zákonných podmínek již v řízení přípravném. V souvislosti s některými řízeními (zejména řízení vedená o trestných činech proti životu a zdraví) lze dokonce vyslovit názor, že neprovedením nebo nezajištěním důkazu v přípravném řízení by v určitých případech mohlo v konečném důsledku dojít až k nemožnosti věc náležitě objasnit.

³⁷ Srov. Štěpán, J.: Provádění důkazů. Stát a právo 1967, č. 13, s. 149 – 151.

Naproti tomu se z procesním zajišťováním úkonů (v obecném smyslu) ve vztahu k dokazování setkáme ve všech jeho stádiích, tj. i při vyhledávání a opatřování. Proto jsou protokoly o zajišťovacích úkonech často předmětem kontroly v rámci prověrky důkazů a sehrávají významnou roli při posuzování přípustnosti a využitelnosti důkazů pro účely trestního řízení.

3. Prověrka důkazů a volné zhodnocení důkazů

Teorie definuje prověrku důkazu jako tu fázi dokazování, jejímž cílem je zjištění kvality zdrojů (pramenů) důkazů s ohledem na jejich spolehlivost a bezpečnost, k čemuž dochází na základě analýzy každého jednotlivého důkazu a jeho srovnání s důkazy ostatními. Hodnocení důkazů pak představuje vyvrcholení procesu dokazování a jeho smyslem je posouzení toho, zda provedené důkazy jednotlivě i ve svém souhrnu poskytují věrohodnou, úplnou a pravdivou informaci o dokazované skutečnosti, která je relevantní z hlediska projednávané trestní věci.³⁸

Rozdíl mezi prověrkou a hodnocením spočívá tedy v tom, na co se myšlenková (hodnotící) činnost orgánu činného v trestním řízení zaměřuje. Zatímco předmětem prověrky je z pohledu teorie pramen důkazu, předmětem hodnocení důkazů je samotná informace, vytěžená z pramene důkazu, resp. její hodnota a využitelnost pro účely trestního řízení v projednávané věci.

Pokud bychom uvedené tvrzení aplikovali na výpověď svědka, lze říci, že předmětem prověrky důkazu bude posuzování věrohodnosti

³⁸ Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 403.

samotného svědka, zatímco v rámci hodnocení důkazu půjde o zjišťování, zda svědek, který se z určitých důvodů (např. vztahu k pachateli, jeho osobnostním charakteristikám aj.) jeví nevěrohodný, přesto nevyověděl pravdivě.

Z uvedeného vyplývá, že tyto fáze dokazování se do značné míry prolínají a nelze je striktně rozlišovat, proto o nich bude pojednáno společně.

Při prověřování a hodnocení důkazů je tedy nutné analyzovat informace vyplývající z určitého důkazního prostředku nejprve samostatně a dále se porovnájí s dalšími důkazy (informacemi), které jsou nám o vyšetřované události známy. Rovněž je nezbytné přihlížet k souladu úkonů provedených v souvislosti s provedením, opatřením a v určitých případech i vyhledáním daného důkazního prostředku s platnou legislativou.

Cílem těchto postupů je nejenom prověření hodnověrnosti samotného pramene důkazu a pravdivosti získané informace, ale také zhodnocení přípustnosti takto získaných informací v řízení před soudem.

Tak např.: je-li důkazním prostředkem znalecký posudek, je i v tomto případě nutné, a to i přestože tento důkazní prostředek poskytuje osoba erudovaná, v oboru uznávaná, zpravidla těšící se dobré pověsti, získané informace prověřit, neboť si je nutné uvědomit, že se lze v některých případech v praxi setkat i s takovými kategorickými závěry, které jsou mylné. Např. pokud by znalec přecenil zjištěné shody a současně opominul zohlednit odlišnosti, mohl by vyslovit pozitivní závěr o totožnosti. V takovém případě by

však závěr nevypovídal o totožnosti, ale pouze o podobnosti objektů. Rovněž je třeba pamatovat na to, že i kategorický znalecký posudek má do jisté míry subjektivní povahu a nekritické hodnocení znaleckých závěrů ze strany orgánů činných v trestním řízení by mohlo vést k závažným omylům v trestním řízení.

Jinými slovy ani znalecký posudek nelze hodnotit jako závěr, aniž bychom brali v úvahu argumentaci, jíž je podložen, a další informace, které byly o trestní věci zjištěny. Dále je třeba uvést, že ani v tomto případě se nelze spokojit pouze s prověřováním a hodnocením samotného znaleckého posudku ve spojitosti s jinými důkazy, ale i zde je rovněž nutné se při hodnocení zabývat i úkony, které byly provedeny již v rámci přípravy znaleckého zkoumání, tj. bude nutné hodnotit z pohledu zákonnosti postupy vedoucí k zajištění stop (vyhledání důkazů) a srovnávacích vzorků (vyhledání a opatření důkazů) – např. protokol o ohledání – zajištění krevní stopy, a protokol a odběru srovnávací materiálu.

S ohledem na výše uvedené lze tedy vyslovit názor, že v rámci prověřování a hodnocení důkazů je nutné postupovat obezřetně a je třeba prověřovat skutečně všechny získané informace. Jedná se o velmi obtížnou a složitou myšlenkou činnost, která musí obsáhnout celý předchozí průběh dokazování a při této činnosti je třeba zohlednit rovněž všechny faktory, které mohly negativně tento proces ovlivnit.

Předmětem hodnocení je tedy zejména:

- a) **závažnost** – podstatou je vyloučení důkazů, jež nemají vztah k projednávané věci nebo těch jež jsou k jejímu objasnění nepodstatné

b) zákonnost – podstatou je vyloučení neplatných a neúčinných důkazů – o této problematice bude pojednáno dále

c) věrohodnost – podstatou je prověrka pramene důkazů

d) pravdivost – podstatou je zhodnocení získané informace z hlediska její hodnoty k objasnění skutkového stavu věci

Tato pravdivost je vlastně tím, co má být zjištěno volným hodnocením.

Prověřování a hodnocení důkazů provádí tedy nezávisle každý orgán činný v trestním řízení, před nímž řízení právě probíhá a výsledkem je stanovení důkazní hodnoty získané informace ve vztahu k projednávané věci.

Při této činnosti se uplatní především zásada volného hodnocení důkazů, to znamená, že orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení, založeném na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu, přihlížejí vždy k okolnostem konkrétního případu a je jen na nich jakou hodnotu tomu či onomu důkazu přiznají, přičemž žádnému z důkazů nelze předem přikládat hodnotu vyšší, a to včetně doznání obviněného.³⁹

³⁹ Srov. § 2 odst. 6 trestního řádu, a dále **rozh. tr č. 60/1972 Sb.**

Při užití volného hodnocení důkazů nelze uplatnit běžný způsob myšlení, ale je nutné vycházet z pravidel formální logiky a tzv. právního myšlení.

„Právní myšlení je určitý druh odborného či profesionálního myšlení. Je to určitá, nikoliv zcela přesně ohraničená, oblast lidského myšlení, která je vymezena především svým předmětem, tj. právem. Uplatňuje se jak v právní praxi, tj. zejména při tvorbě práva (při legislativní činnosti), při interpretaci a aplikaci práva a vůbec při jeho uskutečňování, tak přirozeně i v právní vědě a ve výuce práva a v jisté míře i v právní osvětě, v právní propagandě atd. Předmětem právního myšlení a jeho cílem jsou dány i některé zvláštnosti, jako je v první řadě jeho racionálnost a záměrný nedostatek emocionálnosti, jeho přesnost, která je nezbytně větší než u myšlení „obecného“ atd.“⁴⁰

⁴⁰ Knapp, V. – Gerloch, A.: Logika v právním myšlení, 3 aktualizované vydání, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2001, ISBN 80-86432-02-5, s. 19.

Kapitola III. Pojem důkazu a jeho přípustnost v trestním řízení

V rámci dokazování orgány činné v trestním řízení získávají poznatky o okolnostech důležitých pro rozhodnutí v trestní věci.

S těmito poznatky se seznamují buď přímo či nepřímo prostřednictvím jednotlivých důkazních prostředků. Může jít např. o ohledání osob nebo věcí, kdy orgány získávají poznatky o důležitých okolnostech případu přímým pozorováním, nebo např. o výsledky osob, které slouží k seznámení se s těmi okolnostmi, které orgán nemůže a ani nemohl pozorovat přímo.

Takto získané poznatky o důležitých okolnostech případu, poté co dojde k jejich procesnímu zajištění, získávají charakter procesního důkazu. **Důkazem se tedy v teorii rozumí informace vzešlá z důkazního prostředku zachycená v předepsané formě.** Mezi důkazním prostředkem a důkazem je tedy rozdíl ve formě a obsahu.⁴¹

Důkazní prostředky jsou formou zákonem upraveného procesního poznávání informací. Jde tedy o zdroj, ze kterého orgán činný v trestním řízení informace čerpá, zatímco důkazy, jakožto získané výsledky, jsou obsahem tohoto poznávání.

⁴¹ Fiala, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním, Stát a právo, č. 13, 1967, s. 16.

Mezi formou a obsahem je úzká souvislost. Nejde však o synonyma. V praxi se velmi často setkáváme se zaměňováním těchto pojmů. Dokonce i ustanovení § 89 odst. 2 tr. řádu uvádí, že *za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání*, což s ohledem na výše uvedené není terminologicky správné. Přesto si dovoluji vyslovit názor, že tato nedůslednost nemá příliš praktického významu.

Výše citované ustanovení užívá pouze demonstrativní výčet jednotlivých důkazních prostředků, z čehož plyne závěr, že okruh využitelných důkazních prostředků v dané trestní věci může být doplněn i o jiné prostředky, byť se o nich uvedené ustanovení nezmiňuje. Jde tedy o neuzavřený výčet důkazních prostředků. Je tedy zřejmé, že v zásadě *nelze a priori vyloučit z okruhu důkazních prostředků nějaký druh důkazního prostředku, a to jen s odkazem na to, že jde o úkon určitého druhu, který zákon výslovně neupravuje*.⁴² O tomto tvrzení svědčí mimo jiné i úprava zvláštních způsobů dokazování⁴³ či časté využívání výsledků pachové identifikace pro účely dokazování v trestním řízení, o kterých se trestní řád ani nezmiňuje.

Nicméně i v těchto případech bude muset důkaz splňovat vlastnosti jakéhokoli jiného **důkazu**, tj. **bude muset mít:**

1. **vztah k projednávané věci a**
2. **současně bude muset být způsobilý k prokázání či vyvrácení dokazované skutečnosti.**

⁴² Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. Díl I (§ 1 - § 179h). Praha: C. H. Beck, 5. vydání, 2005, s. 712).

⁴³ § 104a – 104e trestního řádu.

Cílem všech zákonných pravidel stanovených pro proces dokazování je, aby výsledky vzešlé z tohoto procesu odpovídaly objektivní realitě.

Porušení těchto pravidel způsobuje v procesu dokazování vady, jejichž důsledkem může být nepřipustnost, resp. neúčinnost důkazu. Jinými slovy porušení zákonnosti může způsobit v trestním řízení ve vztahu k důkazu jeho nepoužitelnost.

Teoretickými souvislostmi mezi procesem dokazování a neúčinností důkazů se zabývala celá řada autorů⁴⁴. V jejich pracích se operuje nejčastěji s termíny jako je přípustnost, účinnost, zákonnost, platnost či použitelnost důkazů.

V trestním řízení obecně platí, že důkaz, který byl proveden v rozporu trestním řádem, se považuje za neúčinný. Podle stupně porušení zákonnosti lze neúčinné důkazy dělit na absolutně a relativně neúčinné.

Absolutní neúčinnost je důsledkem existence podstatné vady, která je neodstranitelná – např. v rámci rekognice byla osobě poznávající ukázána osoba poznávaná ještě před samotným poznávacím aktem. Pokud jde tedy o absolutní neúčinnost důkazu nelze důkaz v trestním řízení nikdy použít.

⁴⁴ např. Fiala, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním. Stát a právo 1967, č. 13, s. 28. Nett, A.: Plody otráveného stromu, Brno: Masarykova univerzita, 1997, Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 53, 1992, Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu, Socialistické soudnictví 1966, č. 5, s. 229, Repík, B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie, červenec – září 1982, s. 124, Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 105.

Oproti tomu **relativní neúčinnost** je spojena s takovou vadou, která ještě může být dodatečně napravena – zde půjde zejména o případy, kdy je k provedení úkonu potřeba souhlasu určité osoby, tento souhlas nebyl opatřen, ale byl dán dodatečně, čímž dochází ke zhojení této vady.

S nezákonností důkazu je tedy spojena nepřipustnost, resp. jeho nepoužitelnost v trestním řízení.

Dle Repíka⁴⁵ je nepřipustnost důkazu vedle nezákonnosti důkazu určena i pramenem (zdrojem) důkazu, neboť se připouštějí jen ty důkazy, které byly získány z pramene stanoveného zákonem za současného zachování všech požadavků trestního řádu.

Z uvedeného dle mého názoru vyplývá, že pojmy připustnost a účinnost důkazu lze klást v podstatě významově naroveň⁴⁶. Kdežto pojem zákonnost důkazu je pojem užší a teprve spolu s nezákonností pramene důkazu naplňuje obsah těchto pojmů.

Pro tento závěr svědčí i tvrzení prof. Matherna,⁴⁷ že „Každý nezákonný důkaz je vždy nepřipustný, nikoli každý nepřipustný důkaz je současně nezákonný.“

⁴⁵ Repík, B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie, 1992, str. 122.

⁴⁶ K uvedenému názoru je třeba poznamenat, že existují i názory odlišné.

⁴⁷ Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 105.

Repík⁴⁸ uvádí, že zákonnost důkazu lze hodnotit na základě následujících kritérií:

opatření důkazu z pramene (zdroje), který stanoví, popř. alespoň připouští zákon,

1. opatření a provedení důkazu procesním subjektem k tomu oprávněným zákonem,
2. opatření a provedení důkazu v tom procesním stadiu, ve kterém je příslušný procesní subjekt podle zákona oprávněn opatřovat a provádět důkazy v procesním smyslu, tj. důkazy, jež mohou být podkladem pro rozhodnutí v přípravném řízení (v řízení před soudem),
3. úzký vztah mezi opatřeným a provedeným důkazem a skutku, pro který se trestní řízení vede, popř. otázek, o nichž lze a je třeba podle zákona v souvislosti s tímto skutkem rozhodovat,
4. opatření a provedení důkazu způsobem, který stanoví, popř. alespoň připouští zákon.

Obdobná kritéria posuzování zákonnosti uvádějí i další autoři.⁴⁹

V praxi je dle mého názoru však převážně hodnoceno zejména a často pouze to, zda byl důkaz získán v souladu se zákonem. Získání důkazu je v této souvislosti nezbytné chápat tak, že tento pojem zahrnuje nejen vyhledání a opatření důkazu, ale i proces jejich

⁴⁸ Repík, B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie, červenec – září 1982, s. 125 – 126.

⁴⁹ Srov. např. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání, s. 408.

provedení. Hodnocení důkazu z hlediska zákonnosti tedy podléhá celý postup dokazování.

Vyhledávání důkazů podléhá kontrole zákonnosti jen tehdy, došlo-li k vyhledání důkazu procesními úkony. Pokud k opatření důkazu v rámci přípravného řízení došlo postupem, který je v rozporu se zákonem, musí soud rozhodující o podané obžalobě k této skutečnosti přihlédnout a vyvodit z ní příslušné procesní důsledky. Od takto získaného důkazu je třeba jako od důkazu procesně neúčinného při hodnocení důkazů odhlédnout.⁵⁰ Důkaz, při jehož provádění se stala podstatná vada nebo který byl dokonce opatřen nelegálním způsobem, je absolutně neúčinný. Takové důkazy nemají být součástí trestního spisu, aby se strany ani soud s ní neměly možnost seznamovat, a jsou-li do něho zařazeny, nelze je v řízení použít jako důkaz.⁵¹

S tímto požadavkem lze obecně zcela jistě souhlasit. Na druhou stranu však s ním v praxi vystávají poměrně závažné otázky. Tak např. již Růžek ve svém článku⁵² uvádí, že účinky výpovědi, ke které nelze přihlížet jako k důkazu pro podstatnou vadu, k níž došlo při provádění výslechu, nelze vždy jednoduše smazat ze světa. Tyto své úvahy demonstruje na příkladu, kdy obviněný byl hrubým fyzickým násilím donucen k doznání a uvedl místo, kam ukryl kořist, kterou získal trestným činem, a tato kořist byla na uvedeném místě skutečně nalezena. Podle Růžka nebude jistě nikdo žádat vrácení věci na původní místo a hledání nových důkazů, na jejichž podkladě by bylo možno tyto věci znovu odkrýt.

⁵⁰ Srov. 1To 36/2001.

⁵¹ Srov. 4To 354/94.

⁵² Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu, Socialistické soudnictví 1966, č. 5, s. 223.

Otázkou, kterou Růžek v této souvislosti uvádí, je tedy to, zda lze v trestním řízení využít důkazy vyhledané na základě důkazů neúčinných. Nejsm si zcela jist, zda Růžek na tuto otázku podává zcela jednoznačnou odpověď, neboť dle něj by mělo být v popsaném případě postupováno tak, jako kdyby k doznání nedošlo a věci pocházející z trestného činu na jeho podkladě nebyly nalezeny. Přitom však dále uvádí, že k odsouzení by za této situace mohlo dojít, jen pokud by obviněnému donucenému k výpovědi bylo možno prokázat vinu, nehledě na jeho doznání. Na kořist by pak bylo nutno pohlížet tak, jako kdyby byla nalezena jinak než v důsledku doznání. Z uvedeného mi vyplývá, že Růžek za jistých podmínek použití takto získaných důkazů připouští.

Dle mého názoru lze řešení této sporné otázky nalézt i v práci Fialy⁵³, ve které se zabývá tzv. teorií konfliktů, dle které je při hodnocení účinnosti důkazů posuzovat zejména to, zda je zapotřebí upřednostnit zájem na zajištění ochrany lidských práv a svobod nebo na trestním postihu pachatele. **Při těchto úvahách je základním kritériem hodnocení**

1. **závažnost trestného činu, dále**
2. **druh porušeného práva a**
3. **stupeň jeho narušení.**

V souvislosti s touto teorií se pak lze setkat s názory, že u zvláště závažných trestných činů by důkaz získaný i závažným porušením významného práva či svobody mohl být v některých přípustný.

Tyto názory nacházejí praktické uplatnění v české rozhodovací praxi např. při provádění skryté rekognice v případech, kdy poznávaná

⁵³ Fiala, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním, Stát a právo, č. 13, 1967, s. 17.

osoba ani neví, že rekogniční akt probíhá (např. rekognice ve vazebních věznicích). Oporu pro tyto postupy lze dále mimo jiné dle mého názoru nalézt i v rozhodnutí Ústavního soudu ČR – IV. ÚS 37/01 (ASPI):

„Za rozhodující kritéria ústavnosti institutu výsledku svědka pod utajením nutno pokládat jednak dodržení zásady subsidiarity (výslech svědka pod utajením má své místo toliko tehdy, nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jinak), jednak nezbytnost minimalizace omezení práv obhajoby, k němuž při provedení důkazu svědkem pod utajením nepochybně dochází zřetelnou kolizí mezi zásadami řádného a spravedlivého procesu na straně jedné a důvodnou snahou ústavodárce i zákonodárce chránit demokratickou společnost před vzrůstem kriminality a zejména organizovaným zločinem na straně druhé. Omezit právo obviněného či obžalovaného na obhajobu utajením totožnosti svědka lze jen v zájmu zachování základních práv tohoto svědka. Slovy zákona, zjištěné okolnosti musí nasvědčovat tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv (zvýrazněno mnou).“

V nastíněném provedení rekognice dochází ke kolizi mezi zájmy na ochraně lidských práv a svobod a právem (povinností) státu na zjištění pachatele a jeho potrestání. Co do srovnání významnosti těchto zájmů lze konstatovat, že oba tyto zájmy jsou stejně významné. Je nutné si uvědomit, že kriminalita je jevem, který svými projevy a důsledky porušuje lidská práva, která jsou chráněna ústavou a celým systémem uspořádání a fungování veřejné moci a že potlačování kriminality je jedním ze způsobů ochrany lidských práv.

Absolutní nadřazování ochrany lidských práv nad zájmem společnosti potírat trestnou činnost by mohlo vést k neblahým

důsledkům. Vždy je třeba tedy hledat jistou vyváženost mezi těmito zájmy. Principy lidských práv musí být interpretovány tak, aby se při jejich dodržování mohlo efektivně čelit stále agresivnějším a sofistikovanějším formám kriminality.

Z uvedeného nálezu a rovněž i z české soudní praxe a v neposlední řadě i ze zmírněné teorie konfliktů vyplývá, že v České republice se připouští výsledky skryté rekognice jako důkazy v trestním řízení. Zároveň však z citovaného Nálezu ÚS vyplývá, že by provedení skryté rekognice mělo být využíváno zejména při objasňování zvláště závažné trestné činnosti – jmenovitě pokud jde o organizovaný zločin.

S ohledem na výše uvedené se domnívám, že u zvláště závažných trestných činů by důkaz získaný i závažným porušením významného práva či svobody nemusel být nutně neúčinný, a že i důkazy vyhledané na základě takových důkazů mohly být v určitých případech připuštěny. Nicméně současně dodávám, že tento můj názor patří k menšinovým. Posuzování těchto otázek je velmi složité a v praxi přísluší zejména soudům.

ČÁST 2.

ZNALECKÝ POSUDEK JAKO DŮKAZ

Kapitola IV.

Znalec

1. Osoba znalce

Znalec je osobou s odbornými znalostmi z určitého vědního oboru, která je přibírána k trestnímu řízení za účelem poskytnutí úsudku o skutečnostech důležitých pro trestní řízení, jejichž objasnění si takových odborných znalostí vyžaduje.⁵⁴

Procesní postavení znalce je odlišné od procesních stran trestního řízení a orgánů činných v trestním řízení. Jinak řečeno znalec nesmí být zároveň stranou trestního řízení. Znalec nesmí vystupovat v řízení ani jako svědek.

Rozdíl mezi znalcem a svědkem spočívá v tom, jakým způsobem osoba nabyla znalosti o skutečnostech důležitých pro trestní řízení. Znalec nabývá potřebných znalostí až v souvislosti s trestním řízením, zpravidla studiem spisů, ohledáním, použitím vědeckých

⁵⁴ Srov. Císařová, D., Fenyk, J., Mnadák, V., Matula, V., Púry, F., Růžek, A., Štěpán, J., Žila, J.: Trestní právo procesní. 2. Podstatně přepracované a aktualizované vydání. Linde Praha, a.s., Praha 2002, s.320.

metod apod. Kdežto svědek nabývá znalosti nezávisle na trestním řízení, zpravidla jako očitý svědek dané události - jeho pozice je tedy nezastupitelná – nikdo jiný než on nemůže podat dané informace. Oproti tomu **pozice znalce je** v trestním řízení **zastupitelná**, neboť jako znalec může působit i jiná osoba, která má potřebné znalosti. Pokud je to vzhledem k okolnostem případu nutné (např. znalec zemřel) lze k téže věci přizvat znalce nového.

Vedle trestního řádu tvoří základní právní úpravu znaleckého zkoumání zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení tohoto zákona.

Podle této právní úpravy mohou znaleckou činnost vykonávat znalci zapsaní v seznamu znalců, ústavy nebo jiná pracoviště specializované na znaleckou činnost, vědecké ústavy, vysoké školy a vědecké instituce.⁵⁵ V případech, kdy pro daný obor není v seznamu znalců zapsán žádný znalec, anebo případech, kdy daný znalec nemůže úkon provést, lze přibrat jako znalce i jinou erudovanou osobu. Takováto osoba musí se svým ustanovením za znalce souhlasit a složit znalecký slib.⁵⁶ Důvodem pro přibrání osoby jako znalce v seznamu znalců nezapsané však nemůže být sama o sobě okolnost, že je s případem seznámena a podávala již v této věci odborné vyjádření.

⁵⁵ Srov. § 21 odst. 1 a 2 zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

⁵⁶ Srov. § 24 zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

2. Přibrání znalce

Znalce přibírá orgán činný v trestním řízení a v řízení před soudem předseda senátu. Při určování osoby znalce postupují orgány činné v trestním řízení tak, že přednost při výběru mají znalecké ústavy a jiná pracoviště specializovaná na znaleckou činnost a není-li jich, přibere se znalec zapsaný do seznamu znalců příslušného krajského soudu. Ve zvlášť obtížných případech vyžadujících zvláštní vědecké posouzení je orgán činný v trestním řízení oprávněn přibrat k provedení znaleckého posudku nebo jeho revizi státní orgán nebo státní ústav (§ 110 odst. 1 trestního řádu). Ustanovení § 110a trestního řádu umožňuje, aby znalecký posudek opatřil obviněný nebo jeho obhájce. Aplikace tohoto ustanovení v praxi však není zatím moc častá.

Pravidla pro výběr znalce jsou v trestním řádu zakotvena v ustanovení § 105 odst. 2, dle kterého je při výběru osoby, která má být jako znalec přibrána, třeba přihlížet k důvodům, pro které je podle zvláštního zákona znalec z podání znaleckého posudku vyloučen,⁵⁷ důvody pro vyloučení znalce je třeba spatřovat zejména v podjatosti.

Jinak vyjádřeno **jako znalec nesmí být přibrána osoba, která by byla v nějakém poměru (zejména rodinném nebo obdobném) s obviněným nebo jinou osobu zúčastněnou na trestním řízení (zejména poškozeným) nebo by měla přímo vztah k projednávané věci.** Obdobná pravidla platí i pro vyžadování odborných vyjádření. Porušení těchto pravidel způsobí závažné procesní vady, pro které nebude moci získané poznatky použít.

⁵⁷ Blíže § 11 zákon č. 36/967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

Spornou otázku na tomto úseku představují případy, kdy je k trestnímu řízení přibrán znalec, který se seznámil s trestní věcí ještě před svým přibráním (např. může jít o případy, kdy byla osoba znalce kontaktována poškozeným a sama podávala trestní oznámení). Zde již lze o možné nestrannosti alespoň uvažovat. Lze vyslovit názor, že se podjatost bude v těchto případech posuzovat zejména s ohledem na počet dřívějších setkání, konzultací a množství provedených úkonů.

V praxi se k projednávané věci zpravidla přibrává znalec jeden. Pokud je však objasnění skutečností zvláště důležité⁵⁸, je třeba přibrat dle ustanovení § 105 odst. 4 vždy znalce dva. Trestní řád výslovně stanoví, že dva znalce je třeba přibrat vždy, jde-li o prohlídky a pitvu mrtvol. V tomto případě je navíc zásadně vyloučeno, aby byl k prohlídce a pitvě mrtvol přibrán jako znalec ten lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela.

Per analogiam lze uvést i jiné obdobné příklady vyloučení znalce. Jako znalec v oboru účetnictví nemůže být činný ten revizní

⁵⁸ Dle komentáře (Novotný, F., Růžička, M. Trestní kodexy. Eurounin Praha, s. 793) půjde o *objasnění skutečností zvláště důležité zejména tehdy, jestliže obviněný byl již předtím léčen pro závažné duševní onemocnění, ohledně charakteru tohoto onemocnění a prognózy léčení se předtím znalci nebo ošetřující lékaři neshodli, obviněný současně čin spáchal ve stavu silného rozrušení, pod vlivem hrozby nebo nákladku, pod vlivem různých omamných a psychotropních látek a jedů, a to popř. i v kombinaci s požitím alkoholu, nebo čin byl spáchán zcela zjevně atypickým způsobem oproti zvyklostem při páchání konkrétního druhu trestné činnosti, zejména u zvláště závažných trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti (zvláště surovým způsobem, trýznivým způsobem). Zvláště důležité mohou být i skutečnosti týkající se posuzování některých případů hospodářské trestné činnosti (trestná činnost na kapitálovém trhu, v oblasti bankovníctví, spáchaná prostřednictvím směnek, šeků, jiných cenných papírů, derivátů a jiných hodnot obchodovatelných na kapitálovém trhu, nebo jejich padělků a napodobenin), a to zejména je-li třeba vypracovat znalecký posudek z řady odvětví a jde o komplex odborných otázek, je nutno řešit bezprostředně v rámci jednoho znaleckého posudku.*

orgán, který se účastnil revize, jejímž výsledkem bylo zjištění podezření ze spáchání trestné činnosti.⁵⁹

Zajímavá změna v osobě znalce je uvedena v novelizaci zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 v § 58 o vyšetření duševního stavu mladistvého.

Porušení tohoto ustanovení nepochybně způsobí nepoužitelnost znaleckého posudku v trestním řízení.

Pokud se již přibírají znalci dva, většinou se jedná o znalce ze stejného vědního oboru. Praxe připouští i přibrání znalců z různých odvětví, ale jen za podmínky, pokud druhý znalec má odbornou atestaci ze základního odvětví.⁶⁰

O přibrání znalce se vyrozumí obviněný a v řízení před soudem též státní zástupce. Jiná osoba se o přibrání znalce vyrozumí, jen pokud je k podání znaleckého posudku třeba, aby tato osoba něco konala nebo strpěla. V případě, že by tyto osoby vznesly proti osobě znalce námitky (což je jejich právem⁶¹), např. z důvodu podjatosti, či proti odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek položených znalci, je třeba se těmito námitkami v každém případě vždy zabývat, neboť **v opačném případě nebo dokonce v případě odepření nebo neumožnění tohoto práva, lze opět spatřovat natolik závažné vady (v podstatě neodstranitelné) v procesu znaleckého zkoumání, pro něž nebude být moci znalecký posudek použit.** O důvodnosti takovýchto námitek rozhoduje v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu,

⁵⁹ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, str. 322.

⁶⁰ Srov. Rt 41/76 a Rt 52/91.

⁶¹ Srov. § 105 odst. 3 trestního řádu.

před kterým se v době podání námitek vede řízení. Pokud by námitky byly uplatněny až v rámci opravného prostředku, rozhoduje o nich orgán, který je oprávněn rozhodnout o tomto opravném prostředku.

V případě, že bude námitkám vyhověno a důvody pro vyžádání znaleckého posudku stále přetrvávají, měl by být přibrán znalec jiný nebo by mělo dojít k přeformulování otázek. V opačném případě se strana, která námitky uplatnila, vyzoomí o tom, že její námitky nebyly shledány důvodné.

Velmi zajímavou právní otázkou je to, zda je třeba se v řízení zabývat i těmi námitkami, které směřují proti osobě podávající odborné vyjádření, popř. jaké vady v řízení způsobí podjatost těchto osob.

S jednotným názorem jsem se neseťkal.

Ve vťahu k této otázce je třeba upozornit na skutečnost, že proti osobě zpracovatele odborného vyjádření není možné vznést námitky, a stejně tak není možné vznést námitky proti odbornému zaměření tohoto úkonu či proti formulaci otázek této osobě předložených. Nicméně i přes výše uvedené se domnívám, že pokud by podání oprávněné osoby (např. obviněného) směřovalo vůči podjatosti takové osoby, bude nutné se touto otázkou zabývat a podatele o výsledcích přezkoumání jeho podání bude nutno alespoň stručně vyzoomět.⁶²

⁶² Srov. § 105 odst. 2 trestního řádu věta druhá.

Osoba, přibraná jako znalec, musí být náležitě poučena. Řádné poučení je základním předpokladem provedení úkonu. Znalec je poučen zpravidla již v předvolání k úkonům trestního řízení. Nejpozději však musí být poučen před podáním znaleckého posudku. Znalce je třeba seznámit s možnými následky nedostavení se na předvolání k trestnímu řízení (v úvahu přichází pouze pořádková pokuta). Dále musí být poučen o své povinnosti bezodkladně oznámit skutečnosti, pro něž by byl z projednávané věci vyloučen nebo které by mu bránily být v dané věci činný jako znalec. Dále o svém právu odepřít podání posudku.⁶³ Zejména je však třeba znalce poučit o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu a následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku.⁶⁴

Lze se setkat s názorem, že znalec s ohledem na jeho odborné znalosti a proces jeho jmenování musí své povinnosti v trestním řízení znát a proto není zcela nezbytné jej znovu poučovat. K tomuto názoru je však nutné uvést, že **trestní řád povinnost poučit znalce upravuje**, navíc je tato povinnost zvlášť zdůrazňována ve vztahu ke znalcům, kteří poskytují znalecký posudek předkládaný stranou, a porušení této povinnosti způsobí nezákonnost, a tím i vadu znaleckého zkoumání. Poučení znalce je dále velmi významné zejména, pokud jde o znalce ustanoveného „ad hoc“.

⁶³ Blíže § 11 odst. 3 zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

⁶⁴ Srov. § 346 zákon č. 40/2009 Sb.

3. Úkol znalce

Znalci v trestním řízení přísluší toliko zodpovězení skutkových otázek. Jinými slovy znalec nesmí provádět hodnocení důkazů a vyjadřovat se k právním otázkám, neboť toto přísluší pouze orgánům činným v trestním řízení, zejména soudům.⁶⁵ Otázka věrohodnosti a pravdivosti je velmi složitá a zdá se, že ani vrchní soud zde nemá zcela jasné stanovisko. **Porušení této zásady je nutno považovat za podstatnou vadu znaleckého zkoumání.** Jak však vyplývá i z judikatury, pokud lze část znaleckého posudku, v níž se znalec vyjadřuje k právním otázkám nebo jinak překračuje svou pravomoc (vadnou část), oddělit od části, v níž se znalec vyjadřuje ke skutkovým otázkám, je přípustné k této „bezvadné“ části posudku přihlížet.⁶⁶ Pokud by však toto oddělení možné nebylo nezbyvalo by než vypracovat posudek nový.

Co se týče úkolu znalce, ten je zpravidla určen formou otázek předložených tím, kdo znalecký posudek vyžaduje. Otázky pokládané znalci je nutno vymezit a formulovat tak, aby byl znalec

⁶⁵ Srov. Vrchní soud v Praze – 2 To 96/2003: „Znalec z žádného znaleckého oboru či odvětví, tedy ani znalec z odvětví klinické psychologie, nemůže posuzovat věrohodnost (pravdivost) jakéhokoli důkazu. Toto je otázka soudcovská (skutková), nikoli znalecká (odborná). Závěry znalce z odvětví klinické psychologie mohou být velmi užitečné, pokud objasňují zejména osobnostní rysy vyšetřované osoby, její intelekt, zájmy, sklony, důsledky rodinného a jiného prostředí na vytváření její osobnosti, i možnou motivaci jejího chování a její výpovědi; nikdy však nemohou být formulovány tak, zda tato výpověď je či není věrohodná (pravdivá).“ Dále NS ČR - 5 Tz 16/89: „Nepříčetnost je otázkou právní. Znalecký posudek z odvětví psychiatrie je jedním z podkladů pro vytvoření takového právního závěru a musí být hodnocen v souvislosti se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska. relevantními.“ – Vrchní soud zde směšuje pojmy věrohodnost a pravdivost.

⁶⁶ Srov. NS ČR - 2 Tzn 19/97: „Znalecký posudek nelze odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval i k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec tento právní závěr učinil a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovodil sám.“

důsledně omezen pouze na objasnění skutkových zjištění, k nimž je třeba odborných znalostí.⁶⁷

Znaleckou činnost vykonává znalec osobně. Pokud to vyžaduje povaha věci, může si přibrat k posuzování dílčích otázek konzultanta⁶⁸. I v těchto případech však znalec odpovídá za správnost celého posudku, odpovídá tedy za část posudku a posouzení otázek, k nimž se vyjadřoval přibraný konzultant.⁶⁹ Problematika konzultantů je velmi složitá a v praxi je jejich použití předmětem sporů.

⁶⁷ Srov. NS ČSSR - 1 Tz 9/1967: „Úkol znalce je třeba určit tak, aby byl důsledně omezen na objasnění skutečností, k němuž je třeba odborných znalostí. Znalci proto nelze stanovit úkol obstarat pro účely trestního řízení důkazní prostředky.“

⁶⁸ Srov. § 10 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁹ Srov. **Krajský soud v Českých Budějovicích - 4 To 70/1998 (č. 20/2000 Sb. rozh. tr.)**

Znalec přibraný podle § 105 odst. 1 je podle § 10 odst. 2 zák. č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, oprávněn přibrat si konzultanta k posuzování zvláštních dílčích otázek, jestliže to vyžaduje povaha věci. Přitom musí postupovat tak, aby jeho odpovědnost znalce nebyla dotčena ani v té části posudku, o níž bylo konzultováno. To znamená, že sice není vyloučeno, aby konzultant byl odborníkem z jiného oboru, než je znalec, jeho úkolem však musí být jen posouzení dílčí otázky z tohoto jiného oboru, jež tvoří podklad pro posudek z oboru znalce. V případě, kdy je k objasnění více skutečností důležitých pro trestní řízení třeba odborných znalostí z více oborů a nejde jen o dílčí otázky v uvedeném smyslu, je nutné postupem podle § 105 odst. 1 přibrat znalce z každého z těchto oborů.

Kapitola V.

Proces znaleckého zkoumání

Z pohledu trestního řízení, teorie dokazování a kriminalistické vědy lze proces znaleckého zkoumání v zásadě rozdělit na dvě základní stádia, a to:

1. Stádium přípravy znaleckého zkoumání
2. Stádium vlastního znaleckého zkoumání, které lze následně dále členit na:
 - Oddělené zkoumání
 - Porovnávací zkoumání
 - Vyhodnocení výsledků

Pro úplnost je nyní třeba učinit poznámku o tom, že teze uváděné níže jsou platné a typické zejména pro kriminalisticko-znalecké zkoumání, tj. zkoumání, které provádí znalec z oboru kriminalistiky za použití kriminalistických metod. Proto také budou používány pojmy z oblasti kriminalistické vědy, ty však budou vždy vysvětleny.

V této souvislosti je však třeba upozornit na to, že v obecných rysech jsou tyto postupy platné i pro znalecké zkoumání z jiných vědních oborů.

1. Stádium přípravy znaleckého zkoumání

Vlastnímu znaleckému zkoumání předchází celá řada úkonů, jejichž smyslem je zajistit nezbytné podklady pro budoucí znalecké zkoumání. V první řadě jde o zajištění kriminalistických stop, dále se v této fázi vyhledávají budoucí ztotožňované objekty⁷⁰, velmi důležité je opatření srovnávacích vzorků⁷¹. V neposlední řadě mohou být v této fázi obstarávány i další podkladové materiály.

V souvislosti s úkony prováděnými v tomto stádiu znaleckého zkoumání jsou z pohledu teorie procesního dokazování velmi významná zejména ustanovení trestního řádu upravující ohledání, neboť právě v průběhu ohledání místa činu nebo jiných kriminalisticky relevantních míst se realizují výše uvedené úkony nebo tyto úkony z poznatků zjištěných v rámci ohledání vychází,⁷² a dále ustanovení týkající se prostředků k zajištění účelu a průběhu řízení.

⁷⁰ **Objektem ztotožňovaným se v kriminalistice rozumí** objekt, jenž je podroben zkoumání v procesu kriminalistické identifikace (může jít jak o objekt zjišťovaný, tak o objekt prověřovaný). Jinak vyjádřeno objektem ztotožňovaným se rozumí např. osoba, o níž předpokládáme, že vytvořila danou stopu- např. otisk prstu. V procesu znaleckého zkoumání je poté zjišťována shoda mezi otiskem z místa činu s otiskem sejmутým této osobě.

⁷¹ Srovnávací materiál je nositelem informací o známém ztotožňovaném objektu. Základním předpokladem pro využití srovnávacího materiálu v procesu znaleckého zkoumání je vědomost o tom, jakým ztotožňovaným objektem byl vytvořen. Aby byl srovnávací materiál co nejvíce porovnatelný se stopou, měl by být pořízen pokud možno za stejných podmínek jako stopa. Jeho význam je prakticky nepostradatelný, neboť identifikační znaky zobrazené ve stopě nelze mnohdy vůbec nebo jen s obtížemi použít k faktickému srovnání se znaky ztotožňovaného objektu. Srovnávací materiál může vzniknout jak nahodile, tj. „ad hoc“ pro potřeby kriminalistické identifikace, tak do zásoby pro evidenční účely. Srovnávací materiál může být různého druhu, např. již zmíněné ukázky ručního písma nebo dále kontrolní otisky prstu, pokusně vystřelené střely, fotografie..

⁷² Pozn. autora: Výsledky ohledání, zvláště pak ohledání místa činu, umožňují orgánům činným v trestním řízení správně zaměřit další postup v procesu odhalování, vyšetřování a objasňování věci, vytvořit si představu o průběhu, podmínkách a příčinách vyšetřované události, a v neposlední řadě i o subjektu, který ji vyvolal. Lze tedy říci, že na kvalitně provedené ohledání je předpokladem pro úspěšný další postup orgánu činného v trestním řízení.

Na konci přípravné fáze se všechny zajištěné stopy, předměty a srovnávací materiály, popř. jiné podklady odesílají příslušnému znaleckému pracovišti, anebo jinému odbornému pracovišti k vlastnímu zkoumání. Společně se zajištěnými stopami se zasílá dožadání obsahující potřebné informace o stopě, vyšetřované události a otázky kladené znalci k zodpovězení. Při stanovení otázek znalci se vychází z možností jednotlivých expertizních oborů zkoumání s přihlédnutím k jednotlivému případu. Na závěr této fáze tedy dochází k seznámení se znalce s trestní věcí.

Z uvedeného vyplývá, že v rámci přípravného stádia znaleckého zkoumání celou řadu úkonů provádí sám orgán činný v trestním řízení, dále se zde často setkáváme s kriminalistickým technikem a v neposlední řadě, jak bude vysvětleno níže, některé úkony provádí sám znalec. Vždy bude záležet na náročnosti a specifičnosti úkonu.

Význam přípravného stádia nelze nijak podceňovat, neboť rovněž na kvalitě jeho provedení záleží, zda bude znalecké zkoumání úspěšné a zda jeho výsledky budou využitelné i v dokazování před soudem.

V přípravném stádiu znaleckého zkoumání se tedy setkáváme zejména s následujícími úkony.

2. Zajištění kriminalistických stop

Zajištění stop se realizuje v rámci vyšetřovacích úkonů, zejména při ohledání.⁷³

Dle § 113 trestního řádu se *ohledání koná, mají-li být přímým pozorováním objasněny skutečnosti důležité pro trestní řízení. K ohledání se zpravidla přibere znalec. Protokol o ohledání musí poskytovat úplný a věrný obraz předmětu ohledání; mají se proto k němu přiložit fotografie, náčrtky a jiné pomůcky.*

Většinu druhů ohledání⁷⁴ je možné provést v každém stádiu trestního řízení a to i před zahájením trestního stíhání, neboť je lze vzhledem k jejich povaze považovat za neodkladné či neopakovatelné úkony ve smyslu § 160 odst. 3 a 4 trestního řádu. Nutno však upozornit, že některé druhy ohledání lze provést pouze až po zahájení trestního stíhání. Zde půjde o takové druhy ohledání, které se váží k osobě v postavení obviněného, např. vyšetření duševního stavu obviněného dle § 116 odst. 2 trestního řádu (zvláštní druh ohledání).

⁷³ „Kriminalistická teorie definuje ohledání jako kriminalisticko-praktickou metodu, která na základě bezprostředního, cílevědomého pozorování zkoumá, hodnotí a podchycuje materiální situaci nebo stav objektu mající vztah k prověřované události za účelem jejího poznání, získání důkazů a dalších informací důležitých pro trestní řízení.“ Němec, M.: Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004. s. 104.

⁷⁴ Podle charakteru ohledávaného objektu lze rozlišovat Ohledání místa činu, Ohledání mrtvoly a místa jejího nálezu, Ohledání předmětů, Ohledání stop, Ohledání dokumentů, Ohledání zvířat, Ohledání míst, která nejsou místy činu, Ohledání těla živé osoby, Ohledání výpočetní techniky, dále podle časové posloupnosti lze ohledání rozlišovat na ohledání prvotní, opakované a doplňující. Nutno podotknout, že v praxi se setkáváme často s kombinací těchto jednotlivých druhů ohledání. Blíže k probatice druhů ohledání např. Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004; Cmelík, J. a kol.: Místo činu a znalecké dokazování. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2005; Němec, M.: Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004.

Z hlediska provedení patří ohledání, zejména pak ohledání místa činu, k nejsložitějším procesním i kriminalistickým úkonům.

Porušení obecných kriminalistických zásad či příslušných právních norem při zajišťování stop může mít neblahé důsledky, např. ztrátu identifikační hodnoty stopy a následně její nevyužitelnost v procesu znaleckého zkoumání, či nepřípustnost získaných informací ve formě důkazu v trestním řízení. Proto je také postup při ohledání v České republice podrobně rozpracován v Závazném pokynu policejního prezidenta č. 100 ze dne 7. prosince 2001. Rovněž i teorie kriminalistiky věnuje této problematice značnou pozornost.⁷⁵

Vycházím z této citované literatury a v souladu s ní uvádím.

Konkrétní postup při zajišťování stop se odvíjí od samotného druhu zajišťované stopy a přihlíží se k preferenci pořadí jednotlivých stop. Jestliže by určitý způsob ohledání a zajištění předmětu nebo stopy mohl narušit nebo znemožnit zkoumání z jiného znaleckého oboru nebo odvětví, policejní orgán rozhodne, zpravidla po konzultaci s kriminalistickým technikem nebo ve složitějších případech po konzultaci s kriminalistickým expertem, jakému způsobu zajištění se dá přednost. Přednost má vždy ten způsob, který nenaruší možnost jiného zkoumání. Není-li to možné, má přednost způsob zajištění umožňující provedení zkoumání, který se zřetelem k okolnostem

⁷⁵ Např. Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 315 a násl.

objasňované trestní věci má větší procesní (důkazní) nebo kriminalisticko-taktický význam.⁷⁶

Obecně lze říci, že pokud je to technicky možné zajišťují se stopy a předměty in natura, pokud ne, pořizují se jejich kopie (např. odlitky, fotografie apod.). Za účelem předejití ztráty identifikační hodnoty stopy by se měly stopy zajišťovat pokud možno co nejdříve. Včasnost zajištění stop je rovněž velmi významná ve vztahu k jejich důkazní hodnotě. Lze předpokládat, že **čím později bude stopa vyhledána a zajištěna, tím méně bude využitelná pro účely znaleckého zkoumání, a tak i pro účely dokazování v trestním řízení.** Co se týče pořadí, zajišťují se nejprve stopy latentní (daktyloskopické, pachové) a teprve poté se zajišťují stopy jiného druhu. Smyslem je zde zamezit deformaci latentních stop.

Vedle dodržení obecných zásad při zajišťování stop je z právního hlediska velmi významný protokol o ohledání, neboť ho lze z procesního hlediska považovat za jeden z nejdůležitějších důkazních prostředků, který zároveň často slouží k prověrce získaných důkazů.⁷⁷

Z uvedených důvodů musí protokol o ohledání splňovat jak požadavky trestního řádu, tak kriminalistické taktiky.⁷⁸ Obecné náležitosti protokolu upravuje ustanovení § 55 a násl. trestního řádu. Protokol o průběhu zajištění stop je často doprovázen další dokumentací o postupu zajištění např. fotodokumentací, videozáznamem nebo topografickou dokumentací. Po přečtení

⁷⁶ Srov. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100 ze dne 7. prosince 2001 ke kriminalisticko-technické činnosti, čl. 3, s. 5.

⁷⁷ Srov. kapitola neúčinnost důkazu.

⁷⁸ Srov. např. Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 325.

protokolu by měl každý získat představu o tom, co bylo předmětem ohledání a jak bylo při ohledání postupováno.

Nesepsání protokolu či nedodržení jeho zákonných náležitostí může způsobit vážné, popř. i neodstranitelné procesní vady, jejichž důsledkem může být nepoužitelnost získaných informací jako důkazů v trestním řízení.⁷⁹

Dle Nejvyššího státního zastupitelství ČR⁸⁰ odpovídá za obsahovou část dokumentace a výběr objektů pro fotografickou dokumentaci vedoucí výjezdové skupiny a z procesního hlediska příslušný orgán činný v trestním řízení. Technik odpovídá pouze za technické zpracování dokumentace, za určení správného postupu při fotografování, za použití vhodného technického prostředku a materiálu, za zpracování fotodokumentace. Fotografickou dokumentaci je nutné použít i v případě, že jako záznamového prostředku bylo použito videokamery. Za zpracování náčrtku (plánku) zpravidla odpovídá technik.

3. Vyhledávání ztotožňovaných objektů

Toto je převážně úkolem vyšetřovatele, neboť k obstarání ztotožňovaných objektů dochází zejména v rámci různých vyšetřovacích úkonů (např. osobní či domovní prohlídky), popř. i za pomoci pátrání. Ke splnění tohoto úkolu je vyšetřovatel nadán zákonnými oprávněními, která mnohdy zasahují do základních

⁷⁹ Srov. příklad uvedený výše

⁸⁰ Srov. Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, SL 68/2005. Brno, 2007. s. 384.

lidských práv a svobod, a může využívat i různé zajišťovací prostředky (např. předvedení osoby, odnětí věci). Rovněž i zde je proto velmi důležité provést tyto úkony v souladu a v mezích příslušných právních předpisů a o všech těchto úkonech řádně sepsat protokol. Pokud je to možné měl, by vyšetřovatel zajistit objekty in natura.

4. Opatření srovnávacích materiálů

Srovnávací materiály nejsou opatřovány pouze z důvodu zjištění potenciálního pachatele, ale i z důvodu vyloučení podezření nevinných osob, které se na místě činu pohybovaly nebo mají s vyšetřovanou událostí jinou souvislost.

Srovnávací materiály se opatřují různým způsobem podle jeho povahy. Některé srovnávací materiály (např. daktyloskopické registrační karty) jsou uloženy v kriminalistických evidencích. V případech, kdy je zapotřebí speciálních odborných znalostí či zařízení, může srovnávací materiál vyhotovit sám znalec (např. zaslanou palnou zbraní učiní pokusný výstřel). Zejména se však srovnávací materiály získávají v rámci různých vyšetřovacích úkonů. Zde půjde např. o takové úkony jako je odběr krve, slin, moči, odběry bukalních stěrů, pořizování třídílných kriminalistických fotografií, měření těla, snímání daktyloskopických otisků, odběr pachové konzervy aj.

Právě provedení takovýchto identifikačních úkonů⁸¹ je z právního pohledu velmi zajímavé a to zejména v souvislosti s otázkou jejich vynutitelnosti. V praxi není nijak výjimečným jevem, že se obviněný za účelem maření vyšetřování odmítá podrobit těmto úkonům, ač jejich provedení není nebezpečné pro jeho zdraví. Nutno si klást otázku jaké má v tuto chvíli vyšetřovatel možnosti donutit takovouto osobu podrobit se požadovaným úkonům.

Odpověď je třeba hledat v ustanovení § 114 trestního řádu upravující zvláštní způsob ohledání – „Prohlídku těla a jiné obdobné úkony“, neboť na základě tohoto ustanovení se tyto identifikační úkony v praxi realizují.

V ustanovení § 114 odst. 2 se stanoví *„je-li k důkazu třeba provést zkoušku krve nebo jiný obdobný úkon je osoba, o kterou jde, povinna strpět, aby ji lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev nebo u ní provedl jiný potřebný úkon, není-li spojen s nebezpečím pro její zdraví. Odběr biologického materiálu, který není spojen se zásahem do tělesné integrity osoby, již se takový úkon týká, může provést i tato osoba nebo s jejím souhlasem orgán činný v trestním řízení. Na požádání orgánu činného v trestním řízení může tento odběr i bez souhlasu podezřelého nebo obviněného provést lékař nebo odborný zdravotnický pracovník.“*

⁸¹ Pro úplnost je třeba v této souvislosti dodat, že identifikační úkony nemusí vést pouze k získání srovnávacích materiálů, ale cílem může být i získání kriminalistických stop či jiných kriminalisticky relevantních informací. Zužovat tuto problematiku pouze na získávání srovnávacích materiálů lidského původu by bylo nepřesné a nezahrnovalo by získávání jiných informací, které mají kriminalistickou relevanci, avšak za srovnávací materiály je považovat nemůžeme.

A dále v ustanovení § 114 odst. 3 se uvádí

„Jeli k důkazu třeba zjistit totožnost osoby, která se zdržovala na místě činu, je osoba, o kterou jde, povinna strpět úkony potřebné pro taková zjištění.“

V těchto ustanoveních odpověď na položenou otázku přímo nenajdeme, nicméně jsou zde zakotveny základní předpoklady pro její řešení, a to jednak povinnost těchto osob podrobit se takovýmto úkonům a dále je nastíněno členění identifikačních úkonů podle míry zásahu do tělesné integrity na invazivní a neinvazivní. Vycházím zde z materiálů publikovaných v uvedené literatuře.

Nejčastěji prováděným invazivním zásahem v praxi je odběr krve. Invazivní zásahy může provádět jen lékař nebo odborný zdravotnický pracovník. Vedle odběru krve může jít např. o poševní výtěry či odběr ejakulátu. Tyto dva zmíněné úkony se provádí ve speciálních zdravotních ústavech.

K neinvazivním zásahům patří např. odběr slin formou bukalního stěru či odběr vzorků vlasů, příp. odběr pachové konzervy.

Neinvazivní zásahy jsou tedy takové zásahy, při nichž není vůbec nebo jen v minimální míře zasahováno do tělesné integrity.

Pod tyto zásahy lze podřadit z povahy provedení jednotlivých úkonů např. i snímání daktyloskopických otisků, měření těla či pořizování fotografií. Neinvazivní zásahy může provádět pod dozorem

orgánu činného v trestním řízení i sama osoba, jíž se úkon týká, nebo s jejím souhlasem orgán činný v trestním řízení.

Teprve až novela trestního řádu provedená zákonem č. 321/2006 Sb., doplnila do ustanovení § 114 odst. 2 výše podtrženou větu a rozšířila ustanovení § 114 o současný čtvrtý odstavce, který je pro řešení položené otázky klíčový. V tomto ustanovení se stanoví *„nelze-li úkon podle odstavců 1 až 3 pro odpor podezřelého nebo obviněného provést a nejde-li o odběr krve nebo jiný obdobný úkon spojený se zásahem do tělesné integrity, je orgán činný v trestním řízení oprávněn po předchozí marné výzvě tento odpor překonat, policejní orgán potřebuje k překonání odporu podezřelého předchozí souhlas státního zástupce. Způsob překonání odporu musí být přiměřený intenzitě odporu.“*

Tímto doplněním reagovala zmíněná novela na dřívější praktické problémy spočívající ve vynutitelnosti (resp. možnosti provedení) těchto úkonů přes nesouhlas osoby, jíž se úkon týká.

Toto doplnění nelze hodnotit jinak než pozitivně, neboť dle předchozí právní úpravy mohl být obviněný v případě, že se odmítl těmto úkonům podrobit postižen pouze pořádkovou pokutou. Je nutno si uvědomit, že pořádková pokuta jako donucovací prostředek není v některých případech dostačující a mnohdy nebývá ani nejvhodnější. Jednak je vymáhání pořádkových pokut u osob kriminálně činných často více než problematické (např. se nedaří doručovat písemnosti, nemají finanční zázemí a není z čeho pokutu zaplatit ani exekučně vynutit). A dále lze také tvrdit, že díky nemožnosti přímého donucení podrobení se těmto úkonům si v některých „krajních“ případech pachatelé trestné činnosti skrze zaplacení pořádkové pokuty kupovali prakticky beztrestnost. Pokud totiž orgány činné v trestním řízení

nemohly přes nesouhlas obviněného tyto úkony provést, přicházely o byť nepřímé, tak často velmi významné důkazy, a pokud nebyly v daném případě zajištěny důkazy jiné, nezbývalo než trestní řízení odložit, popř. zastavit v závislosti na konkrétním stádiu řízení. Lze tedy konstatovat, že zakotvením uvedeného oprávnění do trestního řádu byly reflektovány potřeby kriminalistické praxe. Z uvedených důvodů lze považovat za více než správné, a kriminalistické praxi prospěšné, že **v současné době již může orgán činný v trestním řízení opatřovat srovnávací materiály i přes nesouhlas osoby, jíž se úkon týká, avšak pouze za současného splnění následujících podmínek:**

1. **půjde o zásah neinvazivní** (Např. bukalní stěr, odběry vzorků vlasů, měření těla, pořizování fotografií, odběr pachové konzervy apod.)
2. **půjde o osobu podezřelou, resp. obviněnou** (Toto oprávnění nelze uplatnit vůči svědkovi, poškozenému, ani osobě odsouzené.)
3. **uplatnění předchozí marné výzvy** (Podezřelý nebo obviněný musí být orgánem činným v trestním řízení jasně a zřetelně vyzván, aby se úkonu podle § 114 trestního řádu dobrovolně podrobil a že je k takovému jednání ze zákona povinen. Z povahy věci plyne, že podezřelému nebo obviněnému musí být sděleno, o jaký úkon se bude jednat a jaká je očekávána jeho součinnost. Poté co odmítne, bude následovat poučení dle § 114 odst. 5 trestního řádu, ve kterém se podezřelému nebo obviněnému sdělí, jaké důsledky pro něj bude mít nevyhovění této výzvě.)

4. **opatření předchozího souhlasu státního zástupce v případě podezřelého** (Z důvodu garance práv a posílení postavení podezřelého v trestním řízení je v jeho případě možné získat biologické údaje lidského původu pouze za předpokladu souhlasu státního zástupce. Je žádoucí, aby státní zástupce vydal souhlas na základě žádosti písemně. Od písemné žádosti lze ve výjimečných případech upustit, nesnese-li věc odkladu.)

5. **dodržení zásady přiměřenosti při překonání odporu** (Prostředky, které proti podezřelému nebo obviněnému budou použity, musí být přiměřené tomu, jak se osoba provedení úkonu brání. Jako dostatečné se jeví hmaty a chvaty sebeobrany. Jelikož by později v řízení mohla vyvstat otázka, jak prokázat dodržení těchto zákonných mezí, lze vyslovit názor, že by v těchto případech bylo vhodné uvažovat o zajištění přítomnosti nezúčastněné osoby.)

6. **odběr musí provádět lékař nebo odborný zdravotnický pracovník.**

Zajímavou právní otázkou, která souvisí s nově zakotvenou možností provedení výše uvedených úkonů i přes nesouhlas obviněného, je soulad tohoto oprávnění se základními ústavními právy obviněného, zejména s právem zakotveným v čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, kde je vymezen ústavní zákaz donucení k sebeobvinění.

Při řešení této otázky lze částečně vycházet z nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 29/2000, ze dne 20. 2. 2001, přestože se v něm soud zabýval problematikou ustanovení § 78 a § 79 (vydání a odnětí

věci) ve vztahu k obviněnému z hlediska zákazu poskytovat důkazy proti sobě. V tomto nálezu se uvádí, že

„ústavní právo občana spočívajícího v tom, že není povinen usvědčovat sebe sama, je třeba chápat v širším rozsahu, tj. nad rámec zákazu donucování jiného k sebeobviňování výpovědí tak, že ani jiné důkazy není občan povinen proti sobě poskytovat. Při své argumentaci se soud opírá též o čl. 6 odst. 2 (presumpce nevinny), odst. 3 písm. c) (právo osobní obhajoby) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 odst. 2 (presumpce nevinny) a čl. 14 odst. 3 písm. g) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, v němž se výslovně konstatuje, že každý, kdo je obviněn z trestného činu, nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.“

Z uvedeného vyplývá, že výše uvedenou otázkou se bude nutné zabývat i ve vztahu k ustanovení § 114 odst. 4 trestního řádu.

Dále Ústavní soud v uvedeném nálezu konstatuje, že

„nebude-li dobrovolně splněna povinnost věc doličnou předložit, reálně zejména u obviněného, který tak zřejmě učiní právě proto, aby neposkytoval proti sobě věcný důkaz, přičemž nevznikne zároveň potřeba takovou věc zajistit, což v praxi bude spíše výjimečné, a ani nebude nutno aplikovat postup podle § 78 odst. 2, nelze splnění předkládací povinnosti vynutit, a to ani postupem podle § 66, nemá-li být dotčen čl. 40 odst. 2 Listiny, resp. čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.“

Nicméně dále pak soud dodává, a to je pro řešení položené otázky klíčové, že

„pokud obviněný k jemu adresované výzvě nevydá věc důležitou pro trestní řízení, uplatní se podpůrně zajišťovací úkon odnětí věci podle § 79.“

Jaké zde vidíme rozdíly?

Lze vyslovit názor, že rozdíl mezi pořádkovou pokutou, jako následkem nerespektování výzvy k vydání věci a samotným odnětím věci, spočívá v tom, že pořádková pokuta donucuje obviněného aktivně konat, tj. vydat věc. Jinými slovy je v tomto případě obviněný donucován sám předat proti sobě usvědčující důkaz, v čemž lze právě spatřovat porušení ústavního zákazu donucení k sebeobvinění. Kdežto v případě odnětí věci, je obviněný povinen úkon pouze strpět (aktivní činnost je zde na straně orgánu činného v trestním řízení). Jinými slovy pokud v řízení již dojde k realizaci odnětí věci, není třeba k provedení tohoto úkonu žádné činnosti obviněného. V tomto případě tedy nelze říci, že by usvědčoval sám sebe. (Jsem si ovšem vědom toho, že tento názor nemusí být nepochybný), přesto si myslím, že na základě výše uvedeného **lze vyslovit názor, že ani ustanovení § 114 odst. 4 trestního řádu není v rozporu s ústavním pořádkem ČR, neboť v rámci takových úkonů jako je odběr bukalního stěru, odběr pachové konzervy, odběr vlasových vzorků apod., pokud jsou prováděny přes nesouhlas obviněného, jde pouze o to, aby obviněný tyto úkony strpěl a ne aby něco aktivně sám vykonal.**

Co se týče obecných zákonných požadavků vyslovených pro opatřování srovnávacích materiálů v rámci prohlídky těla a jiných

obdobných úkonů platí, že prohlídce těla je povinen se podrobit každý, je-li nezbytně třeba zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. V praxi půjde zejména o osobu, proti níž se vede trestní řízení. Může jít však i o poškozeného a někdy v úvahu přicházejí i další osoby (např. svědek).

Pokud neprovádí prohlídku těla lékař, může ji provést jen osoba stejného pohlaví.⁸² Z jazykového výkladu § 114 odst. 1 lze dovodit, že zákon upřednostňuje, aby prohlídku těla prováděl lékař. Lékař, který prohlídku provede, sdělí orgánu činnému v trestním řízení její výsledek. Nemůže se odvolávat na povinnost mlčenlivosti ve vztahu k lékařskému tajemství, protože se jedná o úkon v trestním řízení a ne o výkon lékařského povolání, na které se mlčenlivost daná zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů vztahuje.⁸³

Pokud by šlo o odběr biologických materiálů a současně o odběr neinvazivní, může tento úkon provést i osoba podrobená úkonu a s jejím souhlasem i orgán v trestním řízení. V případě, že by daná osoba s úkonem nesouhlasila, může takovýto odběr provést pouze lékař nebo odborný zdravotnický pracovník.

Z procesního hlediska je dále nezbytné osoby, kterých se úkon týká, řádně poučit o povinnosti podrobit se těmto úkonům a zároveň je upozornit na možné následky nevyhovění, tj. obviněného a podezřelého zejména na možnost přímého donucení, popř. uložení

⁸² Srov. § 114 odst. 1 zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění.

⁸³ Srov. Šámal, P., Král, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář 1. díl. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 665.

pořádkové pokuty, další osoby (např. svědka, poškozeného) jen na možnost uložení pořádkové pokuty.

Vzhledem k tomu, co bylo výše uvedeno v souvislosti s pořádkovou pokutou (problém vymahatelnosti a vhodnosti) a dále v souladu se zásadou rychlosti trestního řízení lze doporučit, aby orgán činný v trestním řízení vůči obviněnému dal přednost překonání odporu před uložením pořádkové pokuty.

Toto stanovisko podle mých zkušeností zastávají zejména orgány policie, jak jsem zjistil při různých odborných diskusích a konzultacích k této práci.

Pro úplnost nutno uvést, že zvláštní režim provádění identifikačních úkonů umožňuje i **zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky**, kdy se tyto úkony neprovádí přímo pro účely trestního řízení, ale pro účely tohoto zákona.

Na závěr je opět nutné upozornit na nezbytný protokol o provedení těchto úkonů.

Doposud se v práci pojednávalo zejména o provádění úkonů směřujících vůči osobám. Je nutné si ovšem uvědomit, že v procesu znaleckého zkoumání se velmi často pracuje i s věcmi. Určení vztahu věci (např. páčidla) nalezené na místě činu či získané např. při domovní prohlídce k vyšetřované události je rovněž velmi významné.

Pokud jde tedy o zajištění (opatření) věci v rámci přípravného stádia znaleckého zkoumání ať už v podobě srovnávacích materiálů či ztotožňovaných objektů (např. listiny zachycující písemný projev jako ukázkou písma, podezřelé nástroje, zbraň, která byla užita ke spáchání trestného činu aj.) jeví se jako výchozí ustanovení o Předložení, vydání a odnětí věci.

„Kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, je povinen ji na vyzvání předložit soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, je-li ji nutno pro účely trestního řízení zajistit, je povinen věc na vyzvání těmto orgánům vydat. Při vyzvání je třeba ho upozornit na to, že nevyhoví-li výzvě, může být věc odňata, jakož i na jiné následky nevyhovění.“⁸⁴

Tato povinnost se vztahuje na každého, kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, nikoli jen obviněného. Může se tedy týkat kterékoli osoby. Věcí důležitou pro trestní řízení je třeba rozumět zejména předměty, kterými nebo na kterých byl spáchán trestný čin nebo které byly získány trestným činem, dále předměty a listiny, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost či jinak souvisí s trestným činem či jeho pachatelem a které mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu. Z pohledu teorie kriminalistiky lze uvedené věci za předpokladu, že vstoupí do procesu kriminalistické identifikace, podřadit pod její objekty.

Povinnost předložit nebo vydat listinu se nevztahuje na listinu, jejímž obsahem je okolnost, o které platí zákaz výslechu, to neplatí, pokud došlo ke zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo ke

⁸⁴ Ustanovení § 78 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

zproštění povinnosti mlčenlivosti. Výzva má formu opatření a může být učiněna jak písemně tak i ústně.

V případě, že by osoba výzvě k vydání věci nevyhověla, může předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán s předchozím souhlasem státního zástupce, přičemž souhlasu není třeba, pokud věc nesnese odkladu a předchozí souhlas nelze zajistit, vydat příkaz k odnětí věci, který je tzv. rozhodnutím sui generis. Je vhodné, aby se při odnětí věci zajistila účast nezúčastněné osoby, vždy je však třeba přihlížet k okolnostem případu a k možnostem v dané situaci. Lze říci, že přibrání nezúčastněné osoby není třeba v případech, kdy hrozí nebezpečí z prodlení. Samozřejmostí by měl být opět protokol o tomto úkonu a vydání potvrzení osobě, která věc vydala nebo které byla věc odňata. Není-li takto zajištěná věc již potřebná k dalšímu řízení a nepřichází-li v úvahu její propadnutí nebo zabrání, věc se vrací.

V praxi nejčastěji dochází k odnětí či vydání věci při osobní či domovní prohlídce, popř. prohlídce jiných prostor. Zde již není třeba k odnětí věci zvláštního příkazu, neboť ten je již součástí příkazu k těmto úkonům.

5. Obstarání dalších podkladových materiálů

Mezi tyto materiály patří zejména informace o okolnostech vzniku, podmínkách či vlivech, které působily na stopu či při pořizování srovnávacích materiálů. Může jít např. o údaje týkající se stáří stopy, povětrnostních vlivů, dalšího užívání předmět či např.

toho, že při pořizování vzorků písma psal obviněný velmi pomalu a levou rukou. Tyto informace jsou rovněž velmi důležité k tomu, aby mohla být identifikace úspěšná. Z naposled uváděného příkladu lze např. usuzovat na to, že se obviněný mohl snažit o změnu písma či že běžně píše pravou rukou.

6. Seznámení se znalce s trestní věcí a jeho úkolem

Jak již bylo řečeno, na závěr přípravné fáze se znalec seznamuje s trestní věcí, ke které má posudek vypracovat, a s úkolem, který je v trestním řízení od něj vyžadován.

V této chvíli se znalci poskytují potřebná vysvětlení ze spisů a je-li to k podání posudku potřebné, může znalec do spisových materiálů přímo nahlížet nebo mu mohou být spisové materiály i zapůjčeny.

V souvislosti s kvalitou informací poskytovaných znalci k provedení znaleckého zkoumání je zajímavé rozhodnutí (Rt 46/88), dle kterého znalec při vypracování znaleckého posudku nemůže vycházet z vysvětlení osoby, které bylo podané před zahájením trestního stíhání postupem podle § 158 odst. 5 tr. řádu. Toto rozhodnutí vedlo k diskuzím o tom, zda mohou být znalci poskytnuty podklady ve formě úředního záznamu, tj. podklady v řízení před soudem nepoužitelné a zda z nich znalec může při zpracování znaleckého posudku vycházet. V současné době se najdou jak zastánci tohoto

názoru, tak i jeho odpůrci. Převažující je názor, který tyto materiály připouští. Dle Nejvyššího státního zastupitelství:⁸⁵

„Znalecký posudek však oproti úpravě, která platila před novelou č. 265/2001 Sb., již může být založen i na písemných materiálech, které nelze v dalším řízení použít. Znalecký posudek se může opírat např. i o úřední záznamy o podaném vysvětlení podle § 158 odst. 3 písm. a) a odst. 5.“

Osobně se rovněž přikláním k tomuto názoru, neboť v řízení před soudem je jako důkaz prováděn samotný znalecký posudek, nikoli znalci předložený úřední záznam. Navíc by měli být skutkové okolnosti uvedené v úředním záznamu prokázány jinými důkazními prostředky, důležitá je tedy pravdivost v úředním záznamu zachycených údajů, nikoli jejich forma. Nicméně připouštím, že použití takovýchto materiálů může mít vliv na správnost posudku. Pokud by se tedy na základě provedení dalších důkazních prostředků ukázalo, že skutkový stav věci je jiný než jak bylo zachyceno v úředních záznamech (např. protože si osoba při výslechu již nevpomene na všechny skutečnosti, které v záznamu uvedla a jeho předchozí výpověď nebude možné v řízení před soudem použít) bude pravděpodobně nezbytné znalecké závěry revidovat.

V souvislosti s přípravným stádiem znalecké činnosti je nutno ještě upozornit na skutečnost, že to, co sdělil v rámci vyšetření obviněný nebo svědek znalci při přípravě znaleckého posudku nelze v řízení před soudem použít⁸⁶. Obdobně to platí i pro jiná vyjádření obviněného před znalcem mající souvislost se projednávanou trestní věcí.⁸⁷

⁸⁵ Srov. Státní zastupitelství. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, SL 68/2005. Brno, 2007. s. 433.

⁸⁶ 7To 31/98.

⁸⁷ Srov. To 94/01.

Kromě nahlížení či zapůjčování spisových materiálů a jiných podkladů může být znalci dovoleno, aby byl přítomen při výslechu obviněného nebo svědka a aby jim kladl otázky vztahující se k předmětu jeho zkoumání. V odůvodněných případech je možné znalci umožnit účast i u jiných úkonů trestního řízení, pokud takový úkon má význam pro zpracování znaleckého posudku (v této souvislosti půjde zejména o provedení některého ze zvláštních důkazních prostředků⁸⁸ a ohledání místa činu). Rovněž i zpracovateli odborného vyjádření může být umožněno nahlížení do spisů, i když toto výslovně trestní řád nestanoví. Lze však vyslovit názor, že by v opačném případě ve většině případů nemohl odborné vyjádření vůbec zpracovat.

Znalec může též sám navrhnout, aby byly jinými důkazy objasněny okolnosti potřebné k podání posudku. Nicméně tyto úkony však provádějí výhradně orgány činné v trestním řízení. Znalec je rovněž v některých případech oprávněn vyžadovat zdravotnickou dokumentaci. Zejména půjde-li o případ, kdy je od něj vyžadován znalecký posudek o příčině smrti nebo o zdravotním stavu zemřelé osoby. V ostatních případech může být zdravotnická dokumentace vyžadována za podmínek stanovených zvláštním zákonem.

Porušení těchto pravidel může mít vliv na správnost posudku, neboť by mohla nastat situace, že by znalec nemusel mít dostatek potřebných informací, na základě kterých by mohl provést znalecké zkoumání. V krajním případě by nedostatek informací mohl způsobit i neúplnost posudku a v konečném důsledku i nesprávnost závěrů. Závažnost takovýchto porušení a v podstatě

⁸⁸ Konfrontace, Rekognice, Vyšetřovací pokus, Rekonstrukce, Prověrka výpovědi na místě.

i použitelnost znaleckého posudku v trestním řízení se bude v těchto případech odvíjet od rozsahu chybějících informací a jejich možného vlivu na závěry formulované ve znaleckém posudku. Pokud by se jednalo o informace, které lze považovat za nezbytné, bude nutno posudek zpracovaný bez těchto informací odmítnout jako neúplný a vypracovat posudek nový, k němuž již tyto informace budou poskytnuty.

Kapitola VI.

Stádia vlastního znaleckého zkoumání

Jak již bylo uvedeno výše, toto stádium lze z kriminalistického pohledu rozdělit na tři fáze, a to oddělené zkoumání, porovnávací zkoumání, vyhodnocení výsledků.

V rámci odděleného zkoumání se každý ze zkoumaných objektů posuzuje samostatně, tj. znalec zpravidla nejprve zkoumá stopu a pak odděleně srovnávací vzorek. Podstatou této fáze je zjistit souhrn identifikačních znaků jednotlivých objektů zkoumání a jejich následná analýza zejména z hlediska jejich stálosti a specifičnosti.

Druhou fází zkoumání lze označit za „stěžejní“ stádium zkoumání, neboť právě v této fázi se zjišťuje, zda se identifikační znaky zkoumaných objektů shodují či nikoli.

V závěrečné etapě zkoumání znalec pečlivě vyhodnotí výsledky získané předcházejícím postupem a na tomto základě formuluje své závěry. Pokud znalec zjistil, že se identifikační znaky porovnávaných objektů shodují a že tvoří neopakovatelný soubor, vysloví pozitivní (kladný) závěr o totožnosti, V opačném případě vysloví negativní (záporný) závěr o totožnosti, tj. byla vyloučena totožnost objektu.⁸⁹ V některých případech může být znalecké

⁸⁹ Kriminalistická metodika doporučuje při vy vytyčování závěrů postupovat následovně:

1. Nejprve vyhodnotit zjištěné rozdíly mezi identifikačními znaky a zhodnotit, zda jsou vysvětlitelné změnou objektů v čase nebo zda je o natolik závažné

zkoumání uzavřeno konstatováním o shodné skupinové příslušnosti. V praxi se můžeme rovněž setkat se znalcovým konstatováním, že na základě získaných poznatků nelze činit závěry o totožnosti, ani skupinové příslušnosti. Někdy se lze rovněž setkat se závěry, které jsou formulovány jako pravděpodobné.

Z procesního hlediska by měl být znalecký posudek zpracován v souladu s trestním řádem písemnou formou. Dle § 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., se znalecký posudek skládá ze tří částí, a to z nálezu, z posudku a ze znalecké doložky. Za základní obsahové náležitosti znaleckého posudku lze označit:

- Uvedení skutečností, se kterými se znalec seznámil při přípravě posudku
- Uvedení skutečností, o které se závěr opírá
- Uvedení metod a postupů, na jejichž základě znalec dospěl v posudku k uvedeným závěrům

V souvislosti s obsahovou stránkou znaleckého posudku je třeba připomenout, že znalci nepřísluší posuzovat právní otázky a z tohoto hlediska nesmí ani provedené důkazy hodnotit

K obsahové stránce znaleckého posudku je dále nutné uvést, že závěry znalce by měly být rovněž co nejvíce jednoznačné, stručné, srozumitelné, neboť je nutné si uvědomit, že tyto závěry budou v průběhu trestního řízení podrobeny dalšímu hodnocení a prověřování.

rozdíly, že vylučují závěr o totožnosti (zde proces identifikace končí negativním závěrem)

2. Pokud se jedná o první z důvodů, postupuje se následně k vyhodnocování shod mezi identifikačními znaky a k úvaze zda tyto tvoří neopakovatelný soubor. Poté může být učiněn závěr buď o totožnosti objektu nebo alespoň o skupinové příslušnosti.

Vypracovaný posudek se doručuje straně obhajoby na její náklady. Pokud je posudek vypracován v řízení před soudem, je vhodné jej doručit i státnímu zástupci, aby měl možnost se s ním před jednáním seznámit.

1. Forma výsledků vzešlých ze znaleckého zkoumání

Znalec předkládá své závěry v podobě znaleckého posudku nebo odborného vyjádření. Z hlediska teorie procesního dokazování je nutno tyto dva pojmy od sebe navzájem odlišovat, neboť mají v řízení různý význam a řídí se i jinými procesními pravidly.

Odborné vyjádření je považováno za listinný důkaz a lze ho vyžadovat jak od osob zapsaných v seznamu znalců, tak i od osob jiných, jež však mají odborné předpoklady pro posouzení položených otázek.⁹⁰ V trestním řízení podávají často odborná vyjádření v oboru kriminalistiky Kriminalistický ústav Praha a odbory kriminalistické techniky a expertizy správ krajů Policie ČR. Z jiných oborů poskytují odborná vyjádření např. zdravotnická zařízení, lékaři, příp. jiné instituce a úřady. Za odborné vyjádření lze např. považovat lékařskou zprávu o zranění poškozeného, protokol o lékařském vyšetření ke zkoušce na alkohol v krvi, zprávu o ceně zboží a služeb aj.

Znalecký posudek je samostatným důkazním prostředkem, kterým si orgány činné v trestním řízení nebo strany opatřují od osob nebo orgánů k tomu zvláště odborně způsobilých odborné skutkové

⁹⁰ Srov. § 105 odst. 5 zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění.

poznatky.⁹¹ Znalecký posudek se vždy vztahuje ke konkrétní věci. Proto znalecký posudek, jenž byl vypracován v jiné trestní věci, byť by se týkala téže osoby, není znaleckým posudkem, nýbrž může být podle okolností případu považován ve smyslu § 112 odst. 2 za důkaz listinný.⁹²

Velmi častou otázkou týkající se opatřování znaleckých posudků, popř. odborných vyjádření v trestním řízení je otázka, kdy má orgán činný v trestním řízení vyžádat odborné vyjádření a kdy znalecký posudek, popř. jakou vadu v řízení způsobí, pokud bude vyžádán znalecký posudek namísto odborného vyjádření či naopak.

Trestní řád řeší tuto otázku v ustanovení § 105 odst. 1:

„Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce.“

⁹¹ CÍSAŘOVÁ, D., a kol.: Trestní právo procesní. 2. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: Linde a.s., 2002. s. 319 a násl., dále Krajský soud v Českých Budějovicích - 4To 556/2001: *„Je-li zapotřebí v trestním řízení přibrat podle § 105 odst. 1 znalce z odvětví psychologie, je vždy třeba zvažovat, k řešení jakých otázek je znalec přibírán. Jedná-li se o posouzení zdravotně-psychického stavu fyzické osoby, měl by být zpravidla přibrán jako znalec klinický psycholog zapsaný v seznamu znalců v oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Znalec z oboru školství a kultura, odvětví psychologie, většinou nebude dostatečně odborně fundovaný k posouzení duševního stavu zkoumané osoby.“* Dále NS ČR - 1 Tzn 9/1997: *„K otázce, zda léčení poškozeného na chirurgickém zdravotnickém zařízení probíhalo lege artis (v souladu se stavem lékařské vědy), se musí vyjádřit znalec z tohoto lékařského odvětví, nikoliv znalec z odvětví soudního lékařství“.* Dále NS ČSR - 7 To 22/1988: *„Posouzení otázky, zda obviněný trpěl nebo trpí sexuální deviací, náleží výlučně do odborné kompetence znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, se zvláštní specializací na sexuologii.“*

⁹² Císařová, D., a kol.: Trestní právo procesní. 2. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: Linde a.s., 2002. s. 323.

Na základě jazykového výkladu lze z citovaného ustanovení vyvodit závěr, že je trestním řádem přednostně vyžadováno odborné vyjádření. Znalecký posudek má být vyžádán teprve tehdy, jestliže odborné vyjádření není vzhledem ke složitosti posuzovaných otázek dostačující, přičemž úprava upřednostňující odborné vyjádření se dále nepoužije v případech, kdy trestní řád přímo vyžaduje příbrání znalce (§105 odst. 4, § 110, §115, § 116 odst. 1 a 2 a § 118), či pokud tak stanoví zvláštní zákon.

Z uvedeného vyplývá, že v případech, kde je trestním řádem výslovně vyžadováno příbrání znalce, příp. znalců, by jakého-li případné nedodržení daných procesních ustanovení způsobilo nezákonné vady v procesu znaleckého zkoumání a takto získané poznatky by nebylo v trestním řízení možné použít.⁹³

Otázkou tedy zůstává, v jakých případech, na něž se vztahuje ustanovení § 105 odst. 1 trestního řádu, odborné vyjádření nepostačuje. V souladu s metodickým návodem Nejvyššího státního zastupitelství⁹⁴ lze konstatovat, že znaleckého posudku není třeba, jde-li o otázky, které se často opakují, např. určování množství alkoholu v krvi propočtem, posouzení méně závažných poranění, ověření jednoduchých ekonomických propočtů u hospodářské trestné

⁹³ NS ČSR - Tpj 54/1983: „Při zjišťování, zda a jakou duševní poruchou trpěl pachatel v době činu a při určování jejího vlivu na rozpoznávací a ovládací schopnosti, musí soud vycházet z vyšetření duševního stavu pachatele dvěma znalci - psychiatry (§ 116 odst. 1). Je v rozporu se zákonem, zjišťuje-li soud tuto okolnost toliko z odborného vyjádření lékaře psychiatra, neboť takové vyjádření společně s dalšími výsledky provedeného dokazování může sloužit pouze k posouzení otázky, zda je třeba duševní stav pachatele vyšetřit, přičemž v kladném případě je nutno za tím účelem přibrat dva znalce z odvětví psychiatrie“.

⁹⁴ Srov. Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, SL 68/2005. Brno, 2007. s. 409 a násl.

činnosti, apod. V těchto případech by tedy měla ve většině případů postačovat odborná vyjádření.

Lze tedy vyslovit závěr, že **odborná vyjádření by měla být vyžadována jen v méně závažných případech, přičemž posouzení závažnosti bude nutné vždy založit zejména na složitosti (komplikovanosti) odborných otázek (např. času potřebnému pro jejich zodpovězení, úrovni potřebných znalostí, náročnosti a způsobu vlastního zkoumání, míře opakovatelnosti případů),** ale i dalších specifických okolnostem případu.⁹⁵

Pokud by nastala situace, že by orgány činné v trestním řízení vyžádaly znalecký posudek namísto odborného vyjádření, neovlivní to pravděpodobně nijak zákonost znaleckého zkoumání, neboť znalecký posudek lze považovat za kvalifikovanější stupeň znalcem poskytovaného úsudku, tudíž odborné vyjádření plně zastoupí či spíše „převýší“.

⁹⁵ Srov. NS ČSSR - 9 Tz 30/1965: *“Má-li lékařské potvrzení o poranění v jednotlivých případech nahradit posudek znalců, musí obsahovat všechny skutečnosti a okolnosti rozhodné pro závěr, zda jednáním pachatele bylo způsobeno ublížení na zdraví nebo zda došlo k těžké újmě na zdraví. Tedy jde zejména o takové skutečnosti, jako charakteristika toho, o jaké poranění jde, jak bylo toto poranění způsobeno, jaké potíže jsou se vznikem poranění spojeny, jak dlouho a v jaké intenzitě toto zranění mělo nebo bude pravděpodobně mít vliv na dosavadní způsob života poraněného, včetně jeho pracovní činnosti, zda zranění mohlo být učiněno takovým způsobem, jak uvádí poškozený a zda potíže, vylíčené poškozeným odpovídají objektivnímu lékařskému nálezu, zda zranění je již zcela vyléčeno, či zda léčení ještě trvá a zda poranění zanechá nějaké následky. Nejde-li o jednoduchý případ, je pak třeba vyžádat znalecký posudek.“* Dále NS ČSR - 6 Tz. 47/1985: *„Jestliže odborná vyjádření o poranění poškozeného (§ 105 odst. 1 věta druhá) jsou rozporná a obsahují odlišné údaje o mechanismu a poranění poškozeného a rozpornost důkazní situace vede k závěru, že věc nebude možno objasnit ani výsledkem zpracování odborných vyjádření, nejde o jednoduchý případ a je třeba vyžádat znalecký posudek.“*

Z hlediska důkazního významu lze tedy považovat za významnější znalecký posudek, neboť jde o kvalifikovanější formu znaleckého zkoumání.

Kapitola VII.

Provedení důkazu znaleckým posudkem

Důkaz znaleckým posudkem se provádí výsledkem znalce (§ 108 trestního řádu). Pokud znalec vypracoval posudek písemně postačí, aby se při výsledku na svůj posudek odvolal a stvrdil jej. V opačném případě nadiktuje znalec posudek přímo do protokolu. Pokud bylo přibráno více znalců, kteří dospěli k souhlasným závěrům, podá za všechny posudek ten z nich, kterého znalci sami určili. Pokud se závěry znalců různí, je třeba vyslechnout každého ze znalců zvlášť.

V praxi se často řešila otázka zda skutečně v řízení před soudem postačí, pouhé odkázání se znalce na písemné posudek bez toho aby znalec alespoň stručně zopakoval své závěry. K této otázce F. Novotný ve svých Trestních kodexech uvádí:

„v řízení před soudem však toto ustanovení (myšleno § 108 trestního řádu) nelze chápat izolovaně a je nutno je vykládat v návaznosti na ustanovení § 220 odst. 2. Samotným vyjádřením znalce, kterým se odvolává na znalecký posudek a jímž jej stvrzuje, ještě není proveden důkaz znaleckým posudkem. Z takového vyjádření není osobám přítomným na při hlavním líčení zřejmé, co je obsahem posudku a jaké závěry znalec stvrzuje. Je proto v takovém případě třeba, aby soud vyzval znalce, aby posudek přednesl, popř. není-li toto možné, aby byl znalecký posudek přečten (Rt 13/2000).“⁹⁶

⁹⁶ Novotný, F., Růžička, M.: Trestní kodexy, 2. vydání. Eurounion s.r.o., Praha, s. 797.

Výslech znalce přichází do úvahy jak v řízení před soudem, tak i v řízení přípravném. V přípravném řízení lze od výslechu znalce upustit, nemá-li policejní orgán ani státní zástupce o spolehlivosti a úplnosti písemně podaného znaleckého posudku.

Jestliže znalec v řízení před soudem ještě nepodal ve věci znalecký posudek nebo se od něj odchyluje nebo jej doplňuje, může mu předseda senátu uložit, aby posudek nebo jeho doplněk nadiktoval do protokolu nebo jej sám napsal (§ 210 trestního řádu). Takovýto postup je v praxi spíše výjimečný. V úvahu přichází např. v případech, kdy znalec dříve nepodal posudek ani nebyl slyšen nebo v hlavním líčení došlo anebo v případě, kdy bude nutné odstranit rozpory v posudku nebo posudek doplnit.

V hlavním líčení je znalec zásadně vyslýchán. Výslech může provádět jak předseda senátu, tak i další oprávněné osoby. Provedení výslechu znalce procesními stranami podléhá souhlasu předsedy senátu. O provedení výslechu znalce může požádat pouze státní zástupce, obžalovaný a jeho zástupce. Jiné strany trestního řízení (např. poškozený) toto právo nemají. Předseda senátu jejich žádosti znalce vyhoví zejména v případech, kdy je znalecký posudek prováděn na základě jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Dále může vyhovět žádosti obhajoby jestliže je ve znaleckém posudku spatřován hlavní důkaz o vině obžalovaného. Po provedení výslechu nebo jeho části stranou trestní řízení má druhá strana právo klást vyslýchanému znalci otázky.

Podle § 211 odst. 5 trestního řádu lze namísto výslechu znalce přečíst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný znalecký posudek. Podmínkou k tomuto postupu je jednak předchozí řádné poučení znalce ve smyslu § 106 trestního řádu, dále neexistence

pochybností o správnosti a úplnosti posudku, a v neposlední řadě i souhlas státního zástupce a obžalovaného. Pokud by se však obžalovaný, který byl k hlavnímu líčení řádně předvolán, bez omluvy nedostavil, nebo pokud by se bez závažného důvodu z jednací síně vzdálil, lze přečíst protokol o výpovědi znalce nebo jeho písemný posudek i bez jeho souhlasu. V tomto případě postačuje k přečtení protokolu pouze souhlas státního zástupce.

Jak již bylo uvedeno, ne zcela ještě běžně využívaným ustanovením je § 110a tr. řádu vztahující se k možnosti strany (zejména strany obhajoby) předkládat vlastní (oponentní) znalecké posudky. Pokud obviněný, ale i poškozený požádá znalce o vypracování posudku, orgán činný v trestním řízení musí takovému znalci umožnit nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožní seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku. V případě, že znalecký posudek předložený stranou má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení.

1. Prověrka a hodnocení důkazu znaleckým posudkem

Jak vyplývá již z ostatních kapitol této práce je při prověřování a konečně i při hodnocení znaleckých posudků nutné nejprve analyzovat informace vyplývající ze znaleckého posudku (včetně jeho zdůvodnění), poté je nezbytné tyto informace porovnat s dalšími důkazy, které jsou nám o vyšetřované události známy, a v neposlední řadě je třeba rovněž přihlížet k souladu úkonů provedených v rámci

přípravy a vlastního znaleckého zkoumání s platnou legislativou (srov. kapitola proces znaleckého zkoumání)

Cílem tohoto postupu je jednak prověření znaleckého posudku a z něj získaných informací v řízení před soudem. Bylo již uvedeno, že se lze v některých případech v praxi setkat i s takovými kategorickými závěry, které jsou mylné⁹⁷, proto by **nekritické hodnocení znaleckých závěrů ze strany orgánů činných v trestním řízení mohlo vést k závažným omylům v trestním řízení.**

V případě, že by v průběhu znalecké identifikace došlo k procesním vadám, tyto mohou vést podle své závažnosti až k nepřípustnosti znaleckým posudkem získaných informací v řízení před soudem (např. chybná protokolace, opatření srovnávacích vzorků nezákonným způsobem, chybné zajištění stop aj.).

Dodržení příslušných procesních pravidel týkajících se znaleckého zkoumání je tedy rovněž nezbytným předpokladem pro využitelnost posudků v trestním řízení.

V praxi se lze někdy setkat i s případy, v nichž při rozdílných závěrech dvou znaleckých posudků vychází rozhodující orgán bez jakéhokoliv zdůvodnění pouze z jednoho posudku (zpravidla z toho, který byl podán později). V takovýchto případech je nutné při rozhodování přihlížet ke všem provedeným důkazům a hodnotit je jak jednotlivě, tak i v jejich vzájemných souvislostech. V odůvodnění rozhodnutí musí být uvedeno, proč se soud rozhodl pro jeden z rozdílných znaleckých posudků.

⁹⁷ Srov. příklad uvedený výše.

Z předchozích kapitol vyplývá, že podle výsledků znalecké znaleckého zkoumání může znalecký posudek obsahovat pozitivní nebo negativní závěr o totožnosti, popř. závěry pravděpodobné (hypotetické), nebo stanovení skupinové příslušnosti. Při hodnocení znaleckých posudků orgány činné v trestním řízení vycházejí ze zásady volného hodnocení důkazů. To znamená, že znaleckým posudkem nejsou bezpodmínečně vázáni a je jen na nich jakou důkazní hodnotu znaleckému posudku ve světle dalších důkazů přiznají. Nicméně pokud se od znaleckého posudku odchýlí, musí to ve svém rozhodnutí náležitě zdůvodnit.

Každý z uvedených závěrů má tak svůj vlastní význam a hodnotu v procesu dokazování.

2. Pozitivní závěr o totožnosti

a) Pozitivní závěr o totožnosti - individuální

Znalec vysloví pozitivní závěr, pokud na základě svého zkoumání zjistil, že se identifikační znaky porovnávaných objektů shodují a že tvoří neopakovatelný soubor. Lze tedy oprávněně předpokládat, že byla prokázána dokazovaná skutečnost. Vzhledem k výše uvedenému to však nelze konstatovat s naprostou jistotou. K tomuto závěru lze dospět až po následném prověření znalce závěru. Pokud nebyl pozitivní závěr v rámci prověřování zpochybněn, byl úkol znaleckého zkoumání splněn. Pozitivní závěr je zpravidla důkazem nepřímým (zpravidla bude prokázána místní souvislost s trestní věcí – např. páčidlo nalezené na místě je páčidlem obviněného, to však ještě neznamená, že obviněný trestný čin

spáchal), a usvědčujícím (zjištěná informace svědčí v neprospěch obviněného).

b) Pozitivní závěr o totožnosti – skupinový

Závěry o skupinové příslušnosti jsou využitelné v procesu dokazování zejména ve vztahu k fyzikálním, chemickým, biologickým aj. obdobným znaleckým zkoumáním.

Je nutno upozornit, že tyto závěry nelze zaměňovat se závěry o totožnosti objektu (kategorický posudek nemůže být založen jen na shodě ve skupinových znacích) ani závěry pravděpodobnými (při určení skupinové příslušnosti se nejedná o hypotézu). Závěr o skupinové příslušnosti prokazuje konstatovanou skutečnost, avšak pouze ve smyslu určení příslušnosti ztotožňovaného objektu k dané skupině objektů (např. střela byla vystřelena z pistole ČZ model 97, v tomto případě nebylo možné danou pistolí individuálně ztotožnit např. pro nedostatek tzv. „markantů“ v balistické stopě). Z uvedeného zároveň vyplývá, že je určení skupinové příslušnosti mezistupněm k určení individuálnosti (jedinečnosti) objektu. Většinou se takto formulované závěry užívají k zúžení skupiny prověřovaných objektů. Proto také mají tyto závěry velký význam při objasňování a vyšetřování trestní věci. Ve spojení s dalšími důkazy mohou rovněž výrazně přispět k objasnění skutku, jenž je předmětem dokazování.

3. Negativní závěr o totožnosti

Pokud v průběhu identifikačního zkoumání znalec odhalil neslučitelné vlastnosti (které nebyly způsobeny vlivem času, či úmyslným působením) porovnávaných objektů vysloví negativní

závěr o totožnosti. I negativní závěry však mají velký důkazní význam. Jednak vylučují určitý prověřovaný objekt (půjde tedy zpravidla o důkazy ospravedlňující), a dále by měl být negativní závěr nositelem dalších pro trestní řízení významných informací. Např. na úseku kriminalisticko-praktické činnosti přispívá k usměrňování vyšetřování (např. při typování jiných prověřovaných objektů).

Negativní závěr by se tedy neměl omezovat na pouhé konstatování „stopa nebyla způsobena poskytnutým předmětem“, ale měl by obsahovat dále informace o tom, jakým předmětem pravděpodobně byla stopa vytvořena a jaké má tento předmět vlastnosti. Např. závěr „stopa podešve obuvi nebyla zanechána obuví poskytnutou ke znaleckému zkoumání“ by bylo vhodné doplnit např. „Specifické znaky odražené ve stopě ukazují na to, že hledaná obuv patří k typu sportovních pánských kotníkových bot značky Nike, typ, velikost č. 43, jejichž pravá levá pata je značně ošlapaná, a na špičce levé boty chybí přední guma.“ Toto může velmi zvýšit důkazní hodnotu znaleckého posudku a rovněž pozitivně přispět i účelům dalšího vyšetřování.

4. Závěr pravděpodobný (hypotetický)

Na využitelnost pravděpodobně formulovaných závěrů pro účely dokazování existují různé názory. Někteří autoři zastávají názor, že důkazní význam mají pouze závěry kategorické.⁹⁸ Jinak řečeno,

⁹⁸ Např. Císařová, D., a kol.: Trestní právo procesní. 2. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: Linde a.s., 2002. s. 325.

dle těchto autorů jsou pravděpodobné závěry využitelné jen na úseku kriminalisticko praktické činnosti.

Lze se však setkat i s názory, které pravděpodobným závěrům přiznávají důkazní význam. Např. Koldin uvádí:

„Setkáváme se s neopodstatněnými, někdy i mylnými, kategorickými znaleckými posudky a s vědecky podloženými hypotetickými posudky.....Při hodnocení znaleckých posudků jde tedy spíše o analýzu faktických údajů odhalených při zkoumání, o zdůvodnění závěru, a méně o formu závěru.“⁹⁹

V duchu tohoto tvrzení lze vyložit názor, že posudek, který by byl formulován byť jako pravděpodobný (zejména velmi pravděpodobný) a který by se ve světle dalších důkazů jevil jako věrohodný, má svou důkazní hodnotu.

Jinými slovy pokud by pravděpodobný závěr ve světle dalších důkazů logicky zapadl do důkazního řetězce, má svůj důkazní význam. Nicméně jeho důkazní síla nedosahuje průkaznosti (vypovídací schopnosti) kategorických závěrů. Lze tedy vyslovit názor, že pravděpodobné závěry mají důkazní význam jen ve spojení s dalšími důkazy. S ohledem na zásadu in dubio pro reo z nich však nelze vycházet, pokud by nebyly podpořeny jinými důkazy.

⁹⁹ Koldin, V., J.: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech. Praha: Univerzita Karlova, 1972. s. 56.

5. Pachová identifikace

Odborné vyjádření o výsledcích pachové identifikace a jeho přípustnost v trestním řízení jako důkazu v trestním řízení.

Otázka přípustnosti a využitelnosti výsledků pachové identifikace jako důkazu v trestním řízení patří mezi často diskutované otázky trestně procení a rovněž i kriminalistické teorie. Důvod těchto diskusí (sporů) lze v současné době spatřovat zejména v tom, že přestože novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., v hlavě páté oddílu třetím zakotvila některé zvláštní způsoby dokazování¹⁰⁰, které do té doby nebyly v trestním řízení upraveny vůbec nebo pouze z části, metodu pachové identifikace jako zvláštní důkazní prostředek nezavedla. Právě tato absence (jistě potřebné) právní úpravy vede k diskusím na toto téma, neboť i přes tuto skutečnost trestní praxe často ztotožnění osoby na základě pachové identifikace užívá jako důkazního prostředku a ani její význam pro samotné dokazování není nikterak zanedbatelný, neboť tento důkazní prostředek je v mnoha případech právě tím jedním z důkazů, které spolu tvoří onu nezbytnou ničím nenarušenou, uzavřenou, logickou, na sebe navazující soustavu důkazů vedoucí k usvědčení pachatele. Vzhledem k vlastnostem pachových stop jeho význam ještě vrůstá v případech důkazní nouze.¹⁰¹

¹⁰⁰ Konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka výpovědi na místě.

¹⁰¹ Při sebe rafinovanějším a důmyslném provedení činu pachatel nezabrání tomu, aby na předmětech s nimiž vešel do kontaktu, nezanechal svou pachovou stopu. Dále skutečnost, že tvorba tělesného pachu je vlastností geneticky podmíněnou, takže tvorbu stop v tomto případě pachatel nemůže nijak ovlivnit. Navíc kriminalistická praxe svědčí o tom, že pachové stopy v naprosté většině případů nebyly z místa činu odstraněny a že i pokusy o jejich překrytí či zničení (např. rozlitím kosmetického prostředku, rozprášením palčivého koření apod.) selhávají.

Přesto v minulosti soudy k tomuto důkaznímu prostředku přistupovaly velmi kriticky. V roce 1989 se otázkou přípustnosti pachové identifikace jako důkazu zabýval Nejvyšší soud ČSSR, který metodu pachové identifikace odkázal do oblasti operativně pátracích prostředků sloužících k objasnění trestné činnosti. Proto zhruba do roku 1995 byla tato metoda významná „jen“ pro orientaci dalšího vyšetřování, neboť až na jejím podkladě mohly být získány způsobem předepsaným trestním řádem důkazy, které bylo možno použít a hodnotit v trestním řízení. Právní názor byl v té době tedy ve značném rozporu s názorem kriminalistické teorie, která viděla v pachové identifikaci důkaz, který může vést až ke konečnému usvědčení pachatele.

Dnes soudy zastávají názor, že ztotožnění osoby na základě metody pachové identifikace je důkazem přípustným, toliko však pouze důkazem nepřímým a podpůrným, neboť ztotožnění osoby svědčí pouze o skutečnosti, že se daná osoba na místě činu vyskytovala, příp. že byla v kontaktu s předmětem na místě činu nalezeném, nikoli však o tom, že trestný čin spáchala. Rovněž nelze ani opomenout možný přenos pachové stopy. Proto nemůže být samotné rozhodnutí soudu založeno výlučně na tomto důkazu. Jinými slovy pro výše uvedené důvody by neměl (a ani být nemůže) tento důkaz být důkazem klíčovým (korunním), neboť neumožňuje bez dalšího činit závěry o skutkovém stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Současný názor bychom tedy mohli označit za kompromis mezi dřívějšími přístupy k využitelnosti pachové identifikace v trestním řízení.

I přes již zmíněnou absenci právní úpravy pachové identifikace lze její přípustnost jako důkazu v trestním řízení vyvodit z ustanovení

§ 89 odst. 2 trestního řádu, dle kterého může jako důkaz sloužit vše, co může přispět k objasnění věci.

Z uvedeného ustanovení tedy vyplývá, že žádný úkon, tudíž ani pachovou identifikaci, nelze vyloučit z okruhu přípustných důkazních prostředků.

Jinými slovy má-li úkon obecné náležitosti úkonu podle trestního řádu, lze jej jako důkaz použít, i když trestní řád neobsahuje zvláštní úpravu postupu při tomto úkonu. To platí i o pachové zkoušce.

Konečně i Ústavní soud opakovaně konstatoval ve svých rozhodnutích přípustnost tohoto důkazu, tak např.: Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 394/97 uvádí:

„Ústavní soud nepochybně obecnou věrohodnost důkazu pachovou zkouškou (přestože tento důkaz v teorii i praxi trestního řízení nebývá přijímán jednoznačně a bezvýhradně). Na základě tohoto nepřímého a pouze podpůrného důkazu je však možno pouze dospět k závěru, že určitá osoba se v blíže neurčené době s největší pravděpodobností na určitém místě nacházela, nelze z něj však jednoznačně a bez pochybností dovést, že právě ona se dopustila trestného činu.“

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 418/99 uvádí:

„Ústavní soud nepochybně obecnou věrohodnost důkazu pachovou zkouškou. Vzhledem k tomu, že však jde o důkaz dále nepřezkoumatelný, lze s ním v trestním řízení zacházet jen jako s důkazem podpůrným. Na jeho základě je možno pouze dospět k závěru, že určitá osoba se v blíže neurčené době s největší pravděpodobností na určitém místě nacházela, nelze z něj však jednoznačně a bez veškeré pochybnosti dovést, že právě ona se dopustila trestného činu. K tomu, aby bylo možno rozhodnout o vině

a trestu, je třeba, aby řetězec důkazů nevykazoval mezery a nevyvolával důvodné pochybnosti.“

Nicméně je nutno uvést, že konečné rozhodnutí o přípustnosti tohoto důkazního prostředku v konkrétním případě je věcí nezávislého obecného soudu.

Klíčovou roli při posuzování této otázky sehrává nakolik provedení jednotlivých fází pachové identifikace dostalo procesním požadavkům, počínaje protokolem o ohledání činu a zajišťováním pachových stop, přes způsob a protokol o odběru srovnávacích vzorků, včetně zaslání těchto stop a srovnávacích materiálů středisku pachové identifikace, provedení vlastního srovnání až po sepsání odborného vyjádření.

Právní základ ohledně prvního stádia pachové zkoušky (vyhledávání a zajišťování pachových stop) představuje ustanovení § 113 trestního řádu o ohledání, z něhož vyplývá povinnost sepsání protokolu o ohledání místa činu, jehož součástí bude samozřejmě i popis zajišťování pachových stop. Dále by měla mít osoba provádějící zajištění stop na paměti jednu ze základních zásad trestního řízení a měla by zajišťovat stopy svědčí jak v neprospěch, tak ale i ve prospěch pachatele.

Odběr srovnávacích materiálů vychází z ustanovení § 114 odst. 2. a 3 trestního řádu. S ohledem na samotnou povahu tohoto úkonu není nutné, aby odběr prováděl lékař nebo zdravotnický pracovník, neboť povaha tohoto zákroku není invazivní (tj. nezasahuje do tělesné integrity). Jak již bylo uvedeno dříve sepíše se o těchto úkonech opět protokol.

I třetí stádium pachové identifikace (tj. vlastní identifikační zkoumání) sebou přináší řadu právních otázek. Zpočátku zásadní výhrady vůči této metodě spočívaly, v tom, že není vědecká, je založena na čichových schopnostech psa, které nelze v ani v současné době přezkoumat. Vystávaly i otázky do jaké míry může pes „lhát“ nebo být ovlivněn psovodem. Tyto otázky pokládala často v praxi i obhajoba. K výhradě nepřezkoumatelnosti této metody je nutno uvést, že dosud bohužel nebylo vyvinuto technické zařízení, které by nahradilo či umožnilo ověření čichových schopností psa. Proto je zatím k posílení věrohodnosti této metody proces ztotožnění pachové stopy psem vícekrát opakován s náhodným umístěním pachových konzerv. A celý tento postup je náležitě protokolován a navíc dokumentován videozáznamem. Proti námitce potencionální „psí lži“ lze argumentovat tím, že pes nezná skutečný smysl tohoto úkonu, při provádění ztotožnění reaguje na bezprostřední pachové podněty a je odměňován jak za nalezení pachové stopy, tak za její nenalezení v případě, kdy není pachová stopa mezi srovnávací posty zařazena. Případné ovlivnění psa psovodem vychází z předpokladu, že by ten mohl psa na pachovou stopu záměrně, ale i nevědomě navést. K tomu, lze uvést, že po celou dobu ztotožňování by se měl psovod nacházet mimo zorné pole psa a opět lze připomenout, že je celý proces dokumentován, takže by toto „návodné“ jednání mělo být následně zjistitelné.

Nicméně nutno uvést, že dnes již nejsou zpochybňovány čichové schopnosti psa a jeho chování, nýbrž spíše lidský faktor a to v tom smyslu, že nebyly dodrženy veškeré procesní zásady pachové identifikace.

Z pohledu práva je při provádění tohoto úkonu více než vhodná (ba dle mého názoru nezbytná, pokud o to projeví zájem) přítomnost

obhájce, který vše pozoruje zpravidla přes sklo nebo zprostředkovaně přes kamerový systém. Rovněž pro zvýšení objektivitu by mu mělo být umožněno umístit mezi posty náhodně pachovou. Jeho právem je v průběhu ztotožňování vznášet otázky a klást připomínky. Nutno podotknout, že v praxi je tato aktivní účast obhájce při těchto úkonem připouštěna.

Konečně i Ústavní soud ve svém nálezu ve věci sp. zn. IV. ÚS 10/02 ze dne 9. června 2002, kde se zabýval otázkou řádného provedení důkazu pachovou zkouškou uvádí:

„nicméně v obecné rovině jeví se Ústavnímu soudu vhodným na okraj zdůraznit, že provádění tohoto důkazu je jakousi obdobou ztotožnění (vylučování) při rekognici, a tudíž – byť není důkaz pachovou zkouškou expressis verbis v trestním právu upraven (lze jej však podřadit pod ust. § 89 odst. 2 tr. řádu) – by měl mít „z povahy věci“ obhájce obviněného možnost, odhlédnuto od toho, kterým orgánem je tento důkaz prováděn, být při něm účasten, a to především z toho důvodu, že pro „vyvětrávání“ pachových stop jej nelze posléze zpravidla znovu provést a tedy jeho pozdější verifikace je možná pouze ve výjimečných případech. Stejně tak i následná náprava jakýchkoli procesních nedostatků je tedy co do jeho reálného úspěšného pozdějšího minimální. Má-li být naopak důkaz pachovou zkouškou bez rizika kdykoliv v budoucnu uplatněných ex post nepřezkoumatelných výhrad brán v potaz, měla by mít obhajoba, projeví-li o to kvalifikovaný zájem (§ 165 odst. 2 (resp. odst. 2 a odst. 3) tr. řádu), a to i s ohledem na nezpůsobilost jeho exaktního ověření (plynová chromatografie vykazuje v uvedené oblasti nikterak nevýznamné deficiency) a princip „rovnosti zbraní“, v intenzích zákona garantován alespoň jistý minimální dohled nad jeho prováděním. Při takovém „fair“ procesu je posíleno naplnění požadavků právního státu na transparentnost jeho rozhodování, což měrou nemalou přispívá

i k jeho důvěryhodnosti a současně není přirozeně na újmu dosažení účelu trestního řízení (§ 1 odst. 1 tr. řádu). Stranou pozornosti by neměla zůstat ani možnost pořízení videozáznamu zachycujícího provedení porovnání otisku pachové stopy a srovnávací pachové konzervy, ebeny. I zvážení přibrání k tomuto úkonu alespoň jedné osoby, která není na věci zúčastněna.“

S názorem Ústavního soudu o tom, že k provádění srovnávání pachových stop by bylo vhodné přibrat alespoň jednu na věci nezúčastněnou osobu, lze jen souhlasit. Uvedená skutečnost by jistě ještě více přispěla k posílení věrohodnosti takto získaného důkazu.

Samotného porovnávání pachových stop se mohou zúčastnit i další osoby, např. přibrání znalci, u neodkladných úkonů soudce, dozorový státní zástupce.

Všechny takto přibrané osoby se účastní úkony pouze nepřímo, (jak již bylo uvedeno stejně jako obhájce), pozorují věc přes sklo nebo kamerový systém.

K otázce přípustnosti pachových stop zajištěných ještě před zahájením trestního stíhání (tj. stop zajištěných v rámci prověřování trestné činnosti) v trestním řízení, je možné konstatovat, že se jedná o úkon, který lze vzhledem k předpokladu, že čím delší doba uběhne mezi spácháním trestného činu a odebráním pachových stop, tím se snižuje jejich kvalita a tím i jejich potencionální důkazní hodnota, považovat za úkon neopakovatelný ve smyslu ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu.¹⁰² Proto jej lze provádět za podmínek

¹⁰² Srov. Novotný, F., Růžička, M. a kol.: Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář), 2. doplněné vydání, EUROUNION, s. r. o., Praha 2002, s. 944.

stanovených trestním řádem i před zahájením trestního stíhání. Pouze takto zajištěných důkazů může být později použito v hlavním líčení. Rovněž ze stejných důvodů nelze ani v odběru srovnávacího materiálu a ani v následném provedení pachové zkoušky ještě před zahájením trestního stíhání spatřovat nezákonný postup. Neboť tyto úkony směřují k tomu, aby byly získány podklady odůvodňující zahájení trestního stíhání, tj. aby byla známa osoba případného obviněného.

Důkaz na základě pachové zkoušky je prováděn v trestním řízení zpravidla jako důkaz listinný. Závěrečným dokumentem o výsledcích pachové identifikace je odborné vyjádření ve smyslu § 105 odst. 1 trestního řádu doplněné grafickým diagramem. Pokud bychom nahlíželi na ztotožňování pachových stop jako na vyšetřovací úkon, vhodnější by se jevil protokol, tak jak tomu je v etapách předcházejících vlastnímu porovnávání. V praxi je i tak s odborným vyjádřením mnohdy protokol předáván. Často pro posílení důkazní hodnoty jsou k hlavnímu líčení předvolány jako svědci osoby, které se na jednotlivých etapách podílely. Tyto osoby jsou předvolávány zejména v případech, kdy je obhajobou zpochybňováno řádné provedení úkonu. Proto bude obsahem výsledku takovýchto svědků potvrzení či vyvrácení namítaného pochybení, nikoli však již to, která pachová konzerva byla psem označena. Toto je obsahem protokolu.

V rámci závěrečné hodnocení důkazů by soudy měli hodnotit výsledky získané metodou pachové identifikace vždy v souvislosti s obsahem ostatních důkazů vztahujících se k dokazované skutečnosti, a měly by přitom rovněž brát zřetel na to, zda byl nalezen jen ojedinělý otisk pachové stopy nebo více takových otisků, kde a kdy byly otisky pachových stop nalezeny, u kolika z nich byla zjištěna shoda se srovnávací pachovou konzervou, s jakým časovým odstupem

byla tato shoda zjištěna, v případě zajištění stopy na mobilním předmětu vzít v úvahu možnost jeho „nastrčení“ jako klamné stopy aj.. Teprve po náležitém zhodnocení výsledků metody pachové identifikace z nastíněných hledisek lze činit závěry o tom, zda určitá skutečnost byla či nebyla prokázána.

Pro úplnost uvádím, že podrobný postup k provádění důkazu pachovými stopami je upraven ve stanovisku Nejvyššího státního zastupitelství č. 10/95.

6. Znalečné

Na závěr nutno uvést, že znalci vzniká za poskytnutí znaleckého posudku nárok na odměnu a na úhradu nákladů, které v souvislosti s vypracováním posudku vynaložil. Výši odměn stanoví § 18 a násl. vyhlášky č. 37/1967 Sb. Výši znalečného určí ten, kdo znalce přibral a v řízení před soudem předseda senátu. Pokud orgán určující výši znalečného s vyúčtováním znalce souhlasí, učiní opatření k proplacení znalečného. V opačném případě vydá rozhodnutí ve formě usnesení. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. S ohledem na respektování oprávněných nároků znalce je třeba určit výši znalečného bezodkladně, nejpozději do dvou měsíců od vyúčtování znalečného. Znalečné je třeba uhradit bez zbytečného odkladu po jeho přiznání, nejpozději však do 30 dní. Všechny zmíněné lhůty jsou lhůty pořádkové.

ZÁVĚR

Znalecké posudky a odborná vyjádření nacházejí své uplatnění při dokazování v trestním řízení více jak 100 let. Obecně lze považovat výsledky vzešlé z procesu znaleckého zkoumání za důkazy toliko nepřímé. Při usuzování na jejich důkazní hodnotu je nutné se vyvarovat jejich nekritickému hodnocení. Tyto výsledky zpravidla v praxi slouží ke ztotožnění osob, zvířat a věcí, jež mají nějaký vztah k projednávané trestní věci. Jedná se významné důkazní prostředky, neboť získané informace směřují k prokázání či vyvrácení dokazované skutečnosti, a bez poznání těchto skutečností mnohdy nelze věc náležitě objasnit, tedy rozhodnout o ní.

Praktická využitelnost výsledků vzešlých ze znaleckého zkoumání pro účely dokazování v trestním řízení je zejména je závislá předně na:

1. vypovídací hodnotě zajištěné stopy a její využitelnosti v procesu znaleckého zkoumání. Z tohoto pohledu se jeví významné nakolik a v jaké míře se ve stopě odrazily vlastnosti ztotožňovaného objektu, jaká doba uplynula od vzniku stopy po její zajištění a jakým vlivům po tu dobu byla vystavena, nakolik je trvalá apod.
2. dodržení právních předpisů při úkonech prováděných v procesu znaleckého zkoumání, popř. charakterem pochybení
3. a v neposlední řadě kvalitou položených otázek znalci a kvalitou jeho odpovědi

Cílem této práce bylo stanovení právních limitů, které je nezbytné za současného právního stavu respektovat a dodržovat,

aby byly informace získané ve formě znaleckých posudků, popř. odborných vyjádření byly přípustné v trestním řízení, a současně poukázat na nejčastěji vyskytující se procesní vady.

Stran tohoto lze na základě této práce vyvodit následující zobecněné závěry ve vztahu k jednotlivým fázím zkoumání.

Při **zajištění kriminalistických stop** nedochází z právního hlediska k výrazným problémům. Stopy jsou obvykle zajištěny na místě činu nebo jiných místech s trestným činem souvisejících v rámci provádění ohledání věci nebo jiných úkonů v trestním řízení (domovní, osobní prohlídka aj.). Na tomto úseku si dovoluji upozornit na význam protokolace. Protokol je významným listinným důkazem. Nesepsání protokolu, jakož i závažné pochybení při dokumentaci úkonu, může způsobit i nepoužitelnost získaných informací v řízení před soudem.

Problematičtější však bývá **získání srovnávacích materiálů**, zvláště pak těch lidského původu. Srovnávací materiály mohou bezprostředně souviset s pachatelem trestného činu, který se mnohdy snaží tím, že se odmítá podrobit identifikačním úkonům, zabránit tomu, aby orgány činné v trestním řízení srovnávací materiály získaly, neboť ty by mohly vést k jeho usvědčení. Trestní řád však již v současné době vymezuje postupy směřující k jejich získání i v těchto případech. Tyto postupy však mohou zasahovat i do některých lidských práv. Z tohoto důvodu je nezbytné věnovat odběru srovnávacích materiálů značnou pozornost z hlediska jejich následné procesní použitelnosti. V případě, že se osoba odmítne podrobit odběru srovnávacích materiálů, má orgán činný v trestním řízení

v podstatě tři možnosti. Jednak může od získání srovnávacích materiálů upustit, dále se může pokusit donutit osobu k součinnosti ukládáním pořádkových pokut, nebo „nově“ může překonat odpor této osoby, pokud půjde o obviněného, resp. podezřelého. Osobně bych se přikláněl k této poslední možnosti. Možnost a podmínky překonání odporu obviněného, resp. podezřelého fyzickým donucením je upravena v ustanovení § 114 odst. 3, 4 trestního řádu. V práci je o této problematice pojednáno v kapitole, kde jsou stanoveny i právní limity překonání odporu. Určitým problémovým limitem by mohla být proporcionalita, tj. přiměřenost překonání odporu. Za účelem předejití možného sporu o dodržení této podmínky doporučuji zvážit účast nezúčastněné osoby při takovýchto úkonech. Dále se domnívám, že by bylo vhodné z důvodu sjednocení aplikační praxe provést výklad celé této problematiky (vynucení identifikačních úkonů) ze strany státního zastupitelství. Takovýto výklad by byl jistě orgány činnými v trestním řízení akceptován, vzhledem k úloze jakou státní zastupitelství sehrává v trestním řízení. A byl by pravděpodobně zohledněn i v interních aktech řízení Policie.

Jelikož jsou identifikační úkony upraveny i v zákoně o Policii ČR, považoval bych za vhodné propojit tento zákon s trestním řádem tak, aby bylo jednoznačně stanoveno, že informace získané na základě provedení identifikačních úkonů podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR lze použít i v rámci dokazování v trestním řízení. Legislativně technicky by takový krok mohl být proveden buď novelou zákona o Policii, případně novelou trestního řádu.

Obecně lze říci, že v průběhu **vlastní identifikačního zkoumání** nedochází k závažným problémům.

Na úseku prověřování je třeba upozornit na nezbytný kritický přístup i ve vztahu ke znaleckým posudkům. Závěry znalce je tedy rovněž třeba porovnat se všemi dalšími informacemi, které o trestní věci máme.

Hodnocení znaleckých posudků je pak věcí zejména soudů. Soud poté musí odůvodnit jakými úvahami byl při svém rozhodování veden a jaký význam tomuto důkazu přiznal.

Hlavním úkolem trestního řízení je totiž zjistit, zda se stal skutek, zda je trestným činem a kdo je jeho pachatelem. Protože byl tento skutek spáchán v minulosti a orgány činné v trestním řízení ho nemohly pozorovat a ani se ho nezúčastnily, používají k jeho objasnění zvláštního postupu, který se nazývá dokazování.

Dokazování v trestním řízení tak sehrává významnou roli při objasňování trestné činnosti. Kvalita získaných důkazů totiž ovlivňuje i konečné rozhodnutí soudu, neboť to musí vycházet pouze z platných (zákonných) důkazů. Důkazy svědčící v neprospěch či ve prospěch obviněného musí být jednoznačné a nesmí být o nich pochybnosti.

Bez kvalitního a řádně provedeného dokazování nemůže být obžaloba úspěšná.

V současné době je v České republice patrný posun z inkviziční koncepce trestního řízení k angloamerickému kontradiktornímu typu řízení.

Zejména pokud jde o přípravné řízení.

Někdy se uvažuje o další redukci přípravného řízení ve prospěch rozhodování soudu.

Trestní řád tím dává větší prostor v řízení straně obžaloby, jejímž úkolem je přesvědčit soud o vině obviněného. Rovněž obhajoba je oprávněna žádat soud o povolení k provedení výslechu svědka nebo opatření znaleckého posudku, čímž se posiluje kontradiktornost řízení.

Úloha soudu v trestním řízení se tak mění a soud dostává větší prostor na to, aby se mohl více soustředit na provádění dokazování, hodnocení důkazů a konečné rozhodnutí ve věci.

V práci jsem chtěl upozornit na význam dokazování.

Předkládaná rigorózní práce soustřeďuje problémy, které mohou v trestním řízení, v souvislosti s procesem dokazováním nastat.

S ohledem na rozsah práce je zřejmé, že práce nemůže postihnout veškeré problematické oblasti dokazování a proto se zaměřuje pouze na jednu z těchto oblastí, tj. znalecké posudky.

RESUME

Cílem práce je upozornit na nejčastěji se vyskytující vady na poli dokazování v souvislosti se znaleckými posudky, které mohou ovlivnit použitelnost těchto důkazů pro účely trestního řízení.

Nelze přitom zapomenout na to, že jde o odlišnost proti řízení civilnímu.

I když jde o to, že hlavní problém tkví v pojetí přípravného řízení.

Je třeba také zdůraznit rozdíly od angloamerického pojetí, kde není samostatná úprava civilního procesu a procesu trestního.

V jejich teorii jde o rozsáhlá zpracování tzv. „důkazního práva.“

Význam dokazování spočívá i v tom, že rozhodnutí soudu musí spočívat na použitelných (zákoných) důkazech.

Dokazování musí ukázat vinu a zejména vinu obviněného, jednoznačně a bez jakýchkoliv pochybností.

Obžaloba bez dobrých důkazů nemůže být úspěšná.

V závěru své rigorózní práce jsem upozornil na posun od inkvizičního kontinentálního procesu ve směru moderního kontradiktorního angloamerického právního systému.

Dále se má práce snažit být podnětem k další diskusi o případných legislativních změnách v úpravě českého trestního řízení.

RESUME

The target of doctoral thesis is to note the most frequently mistakes in the evidence procedure with connecting expert opinions which can influence the admissibility of proofs in the trial.

Unable yet to forget that this is the difference against the civilian management.

Although it is a fact that the main problem lies in the concept of pre-trial.

It should also be pointed out differences from the Anglo-American concept, where there is no separate treatment of civil procedure and criminal procedure.

In their theory is the extensive processing of the so-called "burden of law."

The significance is even evidence that the court's decision must be based on the applicable (legal) evidence.

Burden of proof to show guilt and guilt of the accused, in particular, clearly and without any doubt.

The prosecution is not without good evidence be successful.

At the end of my thesis I pointed to a shift from continental inkvizičního process in the direction of modern Anglo-American adversarial legal system.

This doctoral thesis tries to prepare an inspirational base for next discussions and legislative changes of Czech criminal procedure.

Použitá literatura a prameny

Monografie, učebnice a další odborné publikace:

Císařová, D., Fenyk, J., Mandák, V., Matula, V., Púry, F., Růžek, A., Štěpán, J., Žila, J.: Trestní právo procesní. 2. Podstatně přepracované a aktualizované vydání. Linde Praha, a.s., Praha 2002,

Císařová, D., a kol.: Trestní právo procesní. 2. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha : Linde a.s., 2002,

Cmelík, J. a kol.: Místo činu a znalecké dokazování. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2005,

Knapp, V. –Gerloch, A.: Logika v právním myšlení, 3 aktualizované vydání, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2001,

Koldin, V., J.: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech. Praha: Univerzita Karlova, 1972,

Mathern, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984,

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2., podstatně přepracované vydání,

Musil, J, Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004,

Němec, M., Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004,

Nett, A.: Plody otráveného stromu, Brno: Masarykova univerzita, 1997,

Novotný, F., Růžička, M.: Trestní kodexy, 2. vydání. Eurounion s.r.o., Praha,

Novotný, F., Souček, J. a kol.: Trestní právo procesní, nakl. Čeněk, Praha 2009,

Storch, F.: Řízení trestní rakouské, II. díl, Praha: J. Otto, 1897,

Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. Díl I (§ 1 - § 179h). Praha: C. H. Beck, 5. vydání, 2005,

Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 53, 1992,

Šámal, P.: Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu České republiky, in. Teoretické a praktické problémy dokazovania – pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DRSc, k 80. Narozeninám. Zbornik príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou, konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislavská vysoká škola práva, 2008,

Šámal, P., Novotný, F., Růžička, M., Vondruška, F., Novotná, J.: Přípravné řízení trestní. Praha: C. H. Beck, 2003, 2. podstatně přepracované vydání,

Šámal, P., Král, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář 1. díl. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001,

Weinberger, O. Základy právní logiky. Brno: Masarykova univerzita, 1993,

Články:

Císařová, D.: Předmět dokazování, Stát a právo 1967, č. 13, ČSAV, Praha 1967,

Císařová, D.: Novelizace a rekodifikace trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení (historická úvaha), Trestní právo 2001, č. 4,

Fiala, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním, Stát a právo, č. 13, 1967,

Mandák, V.: K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení. Trestněprávní revue, 2005, č. 2,

Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, SL 68/2005. Brno, 2007,

Repík, B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie, červenec – září 1982,

Repík, B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie, 1992,

Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu, Socialistické soudnictví 1966, č. 5,

Růžička, M.: Postup obhájce podle § 89 odst. 2 věty druhé tr. ř., Právní rádce 2005, č. 8,

Štajgr, F.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Praha: Knihovna Sborníků věd právních a státních, 1931,

Štěpán, J.: Provádění důkazů. Stát a právo 1967, č. 13,

Jiné :

Nejvyšší státní zastupitelství. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, SL 68/2005. Brno, 2007,

Usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení,

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100 ze dne 7. prosince 2001 ke kriminalisticko-technické činnosti, čl. 3,

Právní předpisy:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník,

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění,

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění,

Zákon č. 93/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění,

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád,

Judikatura:

Rozhodnutí NS, sv. 11 - T 283 (NS ČR – 5 Tz 214/2001 ze dne 19. 9. 2001),

Rozhodnutí NS, sv. 11 - T 293 (NS ČR – 5 Tz 174/2001 ze dne 5. 9. 2001),

Krajský soud v Českých Budějovicích - 4To 556/2001,

Nejvyšší státní zastupitelství - SL 730/2000 (č. 34/2000 Sb. v. s. NSZ),

NS ČR - 1 Tzn 9/1997,

NS ČR - 2 Tzn 19/97,

NS ČR - 3 Tz 62/1991,

NS ČR - 5 Tz 16/89,

NS ČSR - 7 To 22/1988,

NS ČSR - 6 Tz. 47/1985,

S ČSR - Tpj 54/1983,

NS SSR - 4 Tz 105/1976 (č. 28/1977 Sb. rozh. tr.).

NS ČSSR - 1 Tz 9/1967,

NS ČSSR - 9 Tz 30/1965,

Veškerá judikatura NS ČR a ČSST je dostupná na www.nssoud.cz,

Veškerá judikatura Ústavního soudu citovaná v poznámkách je dostupná na www.concourt.cz/nalus

Klíčová slova

Svědék
Svědecká výpověď
Znalec
Důkazní právo
Důkaz
Trestní řízení
Stopa
Pachová stopa

Key words

Witness
Hearing of witness
Expert
Law of evidence
Evidence
Criminal proceedings
Trace evidence
Scent evidence